Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

FORTIDS VEJE

HISTORISK LÆSNING

Roosevelt og Churchill ved Mødet paa Atlanten

REDAKTION HAL KOCH

Ovid - om Skønhedsmidler. — Paa Handelsfærd i Middelalderen. — Det sidste Kongemord i Norden. — De forenede Nationer. Baggrund og Tilblivelse m. m.

DET DANSKE FORLAG

»FORTIDS VEJE« 6. AARGANG NR. 3 - MARTS 1948

OVID — OM SKØNHEDSMIDLER

Oversat af Bibliotekar *Kjeld Elkjær.*

Ovid, den letteste og muntreste af digterne i det gamle Rom, er mest kendt for sit kaade digt »Elskovskunsten«. »Om skønhedsmidler« er derimod ikke tidligere oversat til dansk. Det er kun delvis bevaret, men det foreliggende brudstykke giver et morsomt indtryk af kosmetikens virkemidler omkring Kristi fødsel, en tid, da selv faglige lærebøger blev skrevet paa vers.

Nu skal I lære den kunst at forskønne ansigtet, piger,
lære, hvordan I med flid holder dets skønhed ved magt.
Jorden er under kultur og aftvinges nærende brødkorn;
strittende krat er forlængst ryddet fra markerne bort.
Frugternes saft er til gavns forsødet ved hjælp af kulturen;
havernes podede træer byder en rigdom af frugt.
Al kultur er os kær; selv husenes tage forgyldes;
marmorflisernes pragt skjuler den sorteste jord.
Atter og atter man farver sin uld i en kedel af kobber.
Udskaaren elfenbenspynt kommer fra Indiens land.

Fortidens sabinerinder maaske under Tatius' styre
deltog i markernes drift, mens deres skønhed laa brak.
Rødmosset knejsede da i sit landlige sæde matronen,
dagen igennem hun spandt uden at unde sig ro.
Selv hun lukkede af for faarene, datteren vogted;
brændestykker og kvas kasted hun selv paa sit baal.

Men jeres mødre har født et kuld blødagtige piger:
j e r e s lemmer skal helst klædes i guldstukket tøj;
helst skal det duftende haar sættes op med kunstfærdige kroller;
haanden skal bære til pryd ringe med straalende sten.
Om jeres hals har I hængt diamanter, som hentes fra Østen;
ørernes flip er med to tyngende perler besat.
Hvem vil forarges paa jer? I maa gerne være kokette,
al den stund jeres tid præges af sirlige mænd.
Ak, jeres mænd har jo lært at benytte en kvindes metoder:
gælder det om kosmetik, kommer I næsten til kort.

Kvinder, der lever paa landet i skjul, de sætter dog haaret;
bor de paa Athos's bjerg, bruger de dog kosmetik.
Det at behage sig selv har ogsaa sin særegne charme:
pigen studerer sit spejl, glæder sig, naar hun er smuk.
Junos fejrede fugl folder ud sin prægtige fjerdragt,
roser sig af sine fjer, selv om den ellers er stum.
Saadan vil vi lokkes til, lad os slippe for kraftige urter,
dem som en troldkællings haand sanker med ræddelig kunst.
Sæt da aldrig jer lid til planternes krydrede safter;
fly den farlige gift, hoppens fortærende brunst!
Ingen slange kan spaltes i to ved marsiske troldkvad;
aldrig gør bækken omkring, søger mod kilden paany.
Prøv ej med klingende malm at bevare maanen for trolddom:
Stol den korer sin kurs, ingen kan hente den ned.

Først maa I dog lægge Vægt paa en god karakter, mine piger:
Ansigtet vækker behag, bare det indre er smukt.
Den, der elsker en god karakter, vil elske bestandig,
selv naar den yndige kind fures af aarenes plov.
Snart vil der komme en tid, hvor det smerter at se jer i spejlet,
smerten vil da gøre sit til at faa rynkerne frem.
Godhed er nok i sig selv, den varer livet igennem:
alt mens aarene gaar, høster den kærligheds frugt.

Naar da den kvægende Søvn har forladt jeres yndige lemmer,
hør saa, hvordan I med held lægger en blændende teint!
Byg, som skikkes hertil med skib fra Libyens landmænd,
drages ud af sit svøb, renses for avner og halm.
Vikke, rørt med en halv snes æg, skal blandes imellem;
byg og vikke skal veje et kilo præcis.
Naar den blæsende luft har tørret de tærskede bygkorn,
lad dem da male til mel i den roterende kværn!
Tag det første gevir fra den længelevende kronhjort,
riv det til hjortetakssalt, hundrede gram skal der til.
Men naar det hele er rørt og har dannet et melagtigt pulver,
sigtes det umiddelbart gennem en finthullet si.
Tilsæt saa et dusin velskrællede løg af narcisser,
stødt i en skaal, der er ren, marmor vil egne sig bedst.
Gummi, hundrede gram, skal røres med mel fra Toscana:
honning, et kilo omtrent, føjer man sluttelig til.
Den, der behandler sin hud efter denne kosmetiske opskrift,
faar en fortryllende teint, blændende glat som et spejl.

Endnu et raad, der er godt: At tørre de blege lupiner,
riste tillige med dem bønnernes fedende frugt.
Tre kilo bønner skal til og tre kilo blege lupiner,
begge skal males til mel i den roterende kværn.
Lad det ej skorte paa skum af det rødlige soda og blyhvidt
eller den iris, der gror i den illyriske muld!
Blyhvidt, iris og skum bearbejdes af kraftige hænder;
ældet til gavns maa de knap veje halvhundrede gram.
Dertil føjes det stof, som fuglereder bestaar af;
huden renses dermed (navnet er »isfuglecreme«).
Hvis man spørger mig om, hvor meget jeg finder fornødent,
lyder svaret: En god tyvendedel af et pund.
For at faa dannet en jævn og let paastrygelig salve
bor man spendere lidt gul honning fra Attikas land.

Selv om røgelsens duft kan mildne fortørnede guder,
bliver der sagtens en rest virak til overs til os,
blot nogle røgelseskorn at blande med rensende soda,
lige meget af hvert, cirka en tredjedel pund.
Tilsæt henved et kvart pund gummi, der tappes af træbark,
samt en lille tablet myrrha i tærningeform.
Den skal man rive til pulver og si i en finthullet sigte,
gyde honning derpaa, udrøre pulveret jævnt.
Det er befundet probat at blande den duftende myrrha
halvt med fénnikel (seks gram røres sammen med ti),
dertil saa meget en haand kan gribe af tørrede roser;
mandlig virak skal til samt lidt ammoniumsalt.
Hæld derover den creme, der blev dannet af tærskede
bygkorn,
saadan at virak og salt opvejer rosernes vægt.

Lad blot en stakket stund din hud være smurt med min salve,
da bliver ansigtet rent, uden en eneste plet.

Jeg har set piger, der helst tog valmuefrø, som var revet,
udrørt med iskoldt vand, gned deres kinder dermed . . .

Kjeld Elkjær, født i Aarhus 13/10 1916. Student fra Frederiksborg Statsskole 1934. Elev ved Københavns Kommunebiblioteker 1938. Afgangseksamen fra Statens Bibliotekskole 1943. Bibliotekar ved Aarhus Kommunes Biblioteker fra 1/10 1943. Litterære Arbejder: Skønlitteratur i danske Tidsskrifter. En Bibliografi. 1946 (sammen med I. Haraldsted, P. Kürstein, J. A. Nielsen). Danmark og Antiken. En Bibliografi. 1947 (sammen med P. Krarup).

PÅ HANDELSFÆRD I MIDDELALDEREN

Af Museumsinspektør, mag. art. *Sigvard Skov.*

Engang i dronning Margrethes dage stævnede et skib ind ad Kolding fjord. Om det nu har været usigtbart vejr, eller nattens mulm må have skylden, så mødte det der sin skæbne i form af en kollision med et andet fartøj. Det fik et stort hul i den ene side og sank på 3—4 meter vand i sydsiden af fjorden. Der har det ligget siden med stævnen vendt mod Kolding by, som skulde have været en station på dets rejse. Efterhånden har dyndet dækket det og derved hindret dets fuldstændige hensmuldring, og i 1943 stødte man rent tilfældigt på det. Samme år fandtes ligeledes i Kolding fjord det anselige over fire meter høje skibsror, der stammer fra et skib fra omkring 1200. Det er vist rent tilfældigt, at begge fundene netop er fra Kolding fjord, der blot har været, som den stadig er, een søvej mellem så mange andre. Men middelalderlige skibsfund er endnu sjældne. Foruden de to her nævnte kender vi blot nogle fund fra Erritsø, Helsingør og Rødby fjord, som muligvis er middelalderlige, men som ikke er nøjere tidsbestemt. Fra Sverige kender man derimod flere, således fandt man en hel flåde, da man for nogle år siden tørlagde og udgravede farvandet nord for Kalmar slot. Af de her fundne kan ialtfald fem dateres til tiden mellem 1250 og 1500. Der knytter sig stor interesse til disse skibsfund, som kan øge vor viden både om skibsbygningskunsten i fordums tid og om handelsomsætningen dengang.

for i middelalderen, da vognene var små og vejene hverken mange eller særlig gode, foregik den meste varetransport til søs.

Handelsbyer.

Kanniken Adam af Bremen, der levede på Svend Estridsøns tid, skriver om Jylland i sin Danmarksbeskrivelse, at »hvor havarmene skærer sig ind, der rummer det meget store byer«. Byerne har nu efter senere tiders målestok kun været små, og når mester adam betegner dem som store, betyder det sikkert blot det, at det var bosættelser, der havde skilt sig ud fra bondesamfundet, og selv om man endnu langt op i tiden vedblev at dyrke jorden — bymarken — så levede man ikke udelukkende deraf, men også af handel og håndværk. Da handelen i disse byer altså ikke længere havde en ren markedskarakter, men havde en naturlig basis også i håndværket, kan man godt kalde disse byer for købstæder, selv om de ældste kendte købstadprivilegier er væsentlig yngre.

Nordsohandel.

Med den kristne kultur var der skabt et behov for to varer, som Danmark var i stand til at levere til export, nemlig voks og skind. Vokset brugtes især til vokslys, og af skindet tilberedtes pergamentet, som var tidens skrivemateriale. Vokset fik man ved biavl, og i de tider, der ikke eller kun sparsomt kendte rørsukkeret, har der nok også været efterspørgsel efter honning som sødemiddel. Pelsværk havde fra gammel tid indgået i udenrigshandelen og som nye udførselsprodukter kom dertil beg og tjære. Af indførte varer kan nævnes salt og metaller,

siden tillige klæder og vin. Tilførslen af disse varer skete væsentlig fra Vesteuropa. Det meste af denne handel kom da til at gå over Ribe, der allerede længe havde været hovedhavnen mod vest, som Esbjerg er blevet det i den moderne tid. Det var friserne, der på overgangen mellem oldtid og middelalder havde formidlet omsætningen mellem Vesteuropa, især Kanalegnene, og Norden. Friserne endte i reglen deres togter i Ribe, sejladsen langs den jysk vestkyst og op omkring Skagen holdt de ikke af. I en noget senere tid gik der en regelmæssigt befaret sørute fra Ribe til Brügge, Flanderns vigtigste handelsby. Herfra kunde man fortsætte til lands over Tournai og Arras til Paris. Fra Frankrig kom især luksusvarer til kirkens brug, pragtfulde bispeskrud, som det der er fundet rester af i erkebiskop Anders Sunesøns grav i Lunds domkirke, eller emaillearbejder fra Limoges som det pragtfulde alterudstyr, der nu findes i Nationalmuseet. Et af bindeleddene mellem Frankrig og Danmark i årene omkring 1200 var cistercienserne munkeorden. Også de tog del i handelen, og med kongelige privilegier exporterede de skind og voks vel først og fremmest til deres eget kirkelige forbrug.

Et gammelt skrift nævner Ribe som udgangspunktet for sejladsruten langs Europas vestkyst gennem Gibraltarstrædet og til det hellige land. Et fund af syriske glasskår på Riberhus voldsted ved gravningerne 1940—41 giver det arkæologiske vidnesbyrd om forbindelsen. Glassene må antages at være kommet til Ribe på slutningen af 1200-tallet. Også med det nærliggende England var der forbindelse. Der nævnes danske købmænd både i London og York, men herovre har de dog næppe været så mange i tal som Nordmændene. I den tidligere middelalder var der et

Gods indlades.
Tegning i et middelalderligt haandskrift.

livligt handelssamkvem mellem Norge og de britiske øer. Det kan ligefrem læses ud af de bevarede engelske toldlister.

Østersohandel.

Da østersøhandelen kom til at spille en større rolle eftersom kolonisationen og kulturen bredte sig til Finland og de baltiske lande, forsøgte Ribe også at få tag i denne, nemlig over Kolding. Fra Ribes Nørreport gik vejen over Foldingbro til Kolding for at ende ved Sønderbro, hvor gadenavnet Riberdyb stadig minder om den gamle handelsvej tværs over den jydske halvø.

Dog, det var andetsteds muligt at skabe en kortere forbindelse mellem Nordsø og Østersø, nemlig ved Slien, hvor der voksede en stor handelsstad op, først Hedeby, siden Slesvig. På 1100-tallet drev danske købmænd en betydelig handel på Østersøen. De var forenede i et handelskompagni under den hellige Knuds navn, og bag dette kompagni stod alle St. Knudsgilderne hjemme i de danske købstæder. St. Knudsgilderne i Lund, Malmö, Ystad og Flensborg er endnu i live, mens andre som det i Kolding forlængst er ophørt at eksistere. Kompagniet kaldtes Gotlandsfarernes broderskab, og det viser, at Gotland, hvor kompagniet iøvrigt havde eget hus, var en hovedstation for deres handel. Men de standsede ikke ved Gotland, deres handel gik videre til Balticum og Rusland, og gennem de russiske floder kunde man få forbindelse med Byzans. Det berømte ørnetæppe i Knud den Helliges helgenskrin i Odense er utvivlsomt af byzantisk oprindelse og et smukt vidnesbyrd om den tids langvejshandel. Det var utvivlsomt for at skabe en sikker basis for dansk østersøhandel, at Valdemar Sejrs berømte tog til Estland i 1219 kom i stand. Der er således en betydelig merkantil

baggrund for erkebisperne Eskils og Anders Sunesøns korstog. Også dengang kunde købmandsskab og mission følges ad.

Gotland fik allerede i vikingetiden en betydningsfuld plads som forbindelsesled til Rusland specielt handelsbyen Novgorod, hvor folk fra Gotland havde deres eget faktori. Blandt øens havnebyer tog Visby hurtigt ledelsen og udviklede sig til Østersøens mest blomstrende handelscentrum. Øen var kun løseligt knyttet til det svenske rige, men der fandtes ikke i dette byer, der handelsmæssigt kunde måle sig med Visby. Først da den tyske kolonisering af de baltiske lande var afsluttet hen på 1300-tallet, kom tilbagegangen.

Hanseaterne.

I 1143 var Lübeck blevet grundlagt, og det skulde efterhånden lykkes denne by at konkurrere både Slesvig og Visby ud som østersøhandelens vigtigste by. Udnyttelsen af Øresunds sildefiske kom for en stor del på lybækkernes hænder. På Skånemarkederne, der opstod som følge af sildefiskerierne, vovede dog enkelte foretagsomme og kapitalstærke danske byer at tage konkurrencen op med lybækkerne. Det gjorde Ribe, der sikrede sig toldfrihed på markederne, og som ad vejen til Kolding havde søforbindelse dertil; men også ad den landværts forbindelse med København og Dragør som vigtige punkter på vejen til Skåne gik en ikke ubetydelig handel.

Landbrugets overskud.

Foruden sildene, som der var god afsætning for i fastetiden, da man ikke måtte spise kød, gik også betydelige korntransporter til de hastigt voksende nordtyske byer. Samtidig kom dertil en betydelig udførsel af heste i gang.

I det 13. århundrede regner man ca. 8000 heste om året, et for den tid meget højt tal. De fleste af disse hestetransporter gik over Ribe og Kolding, som efter at Sønderjylland var blevet et nogenlunde selvstændigt hertugdømme, havde fordelene af at være toldbyer ved grænsen mellem Nørre- og Sønderjylland.

På unionstiden kom en ny landbrugsvare til at spille en stadig større rolle i omsætningen med udlandet. En øget efterspørgsel bl. a. i de nederlandske byer efter kød skabte en betydelig eksport af øksne. Disse øksne blev drevet ned gennem Jylland fra de forskellige gårde ad studevejen, der strækker sig fra Aalborg gennem Midtjylland til Kolding eller Ribe, hvor de solgtes til de fremmede opkøbere. En særlig opgang fik denne eksport i 1460'erne, så købmændene tjente godt og som følge deraf også var villige til større fremstød i andre udenrigske handelsforetagender. Fra regeringens side støttede man det ved en aktiv handelspolitik. I 1475 udstedte kong Christiern I en handelsforordning, hvori det bestemtes, at »øksnene må drives af indenrigske mænd til Falsterbo, Skanør, Dragør, Assens, Kolding og Ribe«. I disse seks vigtige eksportbyer skulde de fremmede så møde og foretage deres studeopkøb. Tanken, der lå bag forordningen, var den, at toldafgiften, der netop skulde betales i disse byer, inden studene førtes ud af landet, skulde væltes over på de fremmede opkøbere. Det var imidlertid en fejltagelse, man kunde ikke på denne måde sætte monopolpriser på eksportvarerne. Men for de byer, hvortil omsætningen blev henlagt, var det en fordel. Der har været liv i de krogede gader på de tider, da studedrifterne kom, og studehandlerne har vel også slået andre handler af, da de her kunde købe, både hvad de behøvede af det hjemlige håndværks produkter og af de indførte varer, som det

efterspurgte flamske klæde, hvis forhandlere var ved at skille sig ud fra de andre købmænd som en særlig klædehandlerstand. Handel bekræftedes med håndslag, der regnedes for jævngod med ed; men bedst var det alligevel, om der var vidner på, hvad der skete. I Sverige forlangte loven ligefrem to mands vidner ved køb og salg af ædelmetal, kreaturer og klæde, akkurat som hvis det gjaldt fast ejendom.

Foruden de her nævnte byer havde også Aalborg en betydelig handel bl. a. med sildene, der fangedes i Limfjorden, men også med landbrugsprodukter. Fra Aalborg handledes både på Østersøen og på Norge. Dette lands vigtigste handelsby var Bergen, et nordeuropæisk centrum, hvor købmænd og skippere fra mange lande mødtes. Det hedder om Bergen i et gammelt skrift, »at der kan du se en strøm af skibe og mennesker fra alle kanter, fra Island og Grønland, engelskmænd, tyskere, danskere og svenskere, gotlændinge og andre folk, som det er for vidtløftigt at regne op«.

Søhandel.

Den tids handel var ikke meget specialiseret. En købmand handlede ofte både en gros og en detail, varetog både eksport og import og var ofte tillige reder. Mange købmænd fulgte selv deres varer fra sted til sted, hvor de nu kunde afsættes, og ofte hændte det, at en skipper, der blev træt af søen, endte som velstående købmand. Ikke alene handelens folk, men også kirker og klostre kunde have skibe i søen med egne produkter. I disse tilfælde stod en betroet mand for handelen, og ligeså var det, når kongerne drev handel, hvad også hændte. Omkring 1300 glider de norske stormænd ud af den direkte handel; men

de havde også derefter gerne part i skibene med den chance for gevinst, som det nu kunde give. Den danske adel havde fra gammel tid ret til selv at forhandle deres gårdes produkter og gøre direkte indkøb til deres godsers forbrug, navnlig var de stærkt engageret med studehandelen, og det gjaldt indtil reformationen også gejstligheden. Odensebispen Jens Andersen Beldenak var en stor studehandler.

Middelalderens handelsskibe var ret forskellige fra de slanke og meget hurtigsejlende vikingeskibe. Det i indledningen nævnte skib fra Kolding fjord er ca. 18 meter langt og 5 meter bredt og ret fladbundet. Den påfaldende store bredde i forhold til længden i forbindelse med den fladbundede konstruktion viser, at der først og fremmest er taget hensyn til den størst mulige lasteevne, mens hensynet til hurtigheden er kommet i anden række. Men for varer som korn, sild, tømmer og tegl, der oftest udgjorde lasten, havde det ikke så meget at sige, om skibet kom en dag før eller senere til bestemmelsesstedet, tilmed da man ofte måtte vente på gunstig vind, hvilket vil sige medvind, da man endnu ikke forstod sig på at krydse. Den tids handelsskibe kunde laste indtil 200 tons og skyde en fart på ca. 7 knob.

Hvad skibet har været ladet med, og hvor det kom fra, ved vi ikke; men en flamsk stentøjskrukke, der blev fundet i vraget, kan udmærket have ret i at henvise Flandern som afskibningssted, måske har det fraglet vin og salt (»bajsalt«) fra Frankrig og fint flamsk klæde til de jyske borgermænd. Livet til søs havde dengang sine særlige skikke. Skibsbesætningen bestod nemlig ikke som nu af en befalhavende skipper og et lydepligtigt mandskab, snarere opfattede alle ombord sig som ligemænd. I mange tilfælde kunde derfor skipperen ikke give ordrer, men

måtte radslå med sit mandskab. Hver af mandskabet ejede sin del af lasten, hvis fragt han betalte med sit arbejde om bord. I havn var besætningen faktisk konkurrenter i muligheden af at få deres medbragte last solgt med størst mulig fortjeneste; men om bord gjaldt fællesskabets lov. Måtte man f. eks. i storm ofre noget af lasten, måtte tabet bæres i fællig. Også skibet kunde ejes af flere personer. Det var den store risiko og manglen på søforsikring, der havde skabt dette andelssystem. Selv de, der havde store formuer, fordelte dem gerne på flere foretagender for ikke at kunne ruineres ved et enkelt forlis. Men gik det rigtig galt, havde man til sidst gildesbrødrenes hjælp at ty til. Hovedformålet med disse købmandssammenslutninger var netop den gensidige støtte, som kunde være påkrævet i retssager, ved forlis, sygdom og død. Gilderne havde stor myndighed også udenfor det handelsmæssige og understøttelsesmæssige. Direkte eller indirekte styrede de byerne. Nogle steder var gildeshus og rådhus samme bygning, og en henvendelse fra rådet i Kolding by til Lübeck i anledning af en arvesag er beseglet med gildets segl og ikke med stadens signet. Det var derfor ikke enhver kræmmer, der kunde blive medlem. Der blev tværtimod sat skel mellem købmand og kræmmer, og når stadens købmænd mødte op i rådet for at træffe beslutninger om stadens vel, kunde den lille handlende, kræmmeren, roligt blive hjemme, der var ingen der spurgte om hans mening.

Oplandshandel.

Men for at faa del i storhandelen forsømte de danske byer ikke det, der var livsnerven for dem alle, nemlig handelen med oplandet. Mange købstæder er opstået omkring markedspladser, og hvor købstæderne er blevet til af

andre årsager, søgte egnens marked ly i byen for at opnå større sikkerhed for liv og varer. Kirken kunde yde det værn, man ønskede. Derfor hører torv og kirke sammen i byens historie, og derfor holdt man de årlige markeder på de store helgenfester. Den norske helgenkonge, St. Olafs dag 29. juli falder så bekvemt lige inden høstens tid. Aarhus som andre byer fik derfor deres Olsmarked. I andre byer havde torvet den fordel at ligge i ly af en af kongens faste borge. Herfra skulde kongefreden eventuelt med våbenmagt nok holde stimænd og ransmænd borte og ligeledes skræmme de skalke, der var rede til at drive deres spil på den ærlige handels overdrev. For den, der brød torvefreden, lød dommen i reglen på strenge bøder såvel til den skadelidte som til kongens kasse. Også dem, der gerne øgede den lovlige fortjeneste ved svigefuld vægt og falsk mål, kunde rammes af lovens straffende hånd. Det var øvrighedens sag at se til, at alt gik ærligt til. Gratis kunde kongen og hans lensmand ikke vogte torvefreden. Byens borgere måtte betale skat, og de fremmede yde en torveørtug til kongens kasse.

I en tid, da vareproduktionen på visse områder stod på et primitivt stade, måtte køberen nødvendigvis se varen, inden han købte den for at være sikker på, om kvalitet og pris nu også stod i noget rimeligt forhold til hinanden. Derfor spillede torvehandelen dengang en større rolle end nu, hvor en lang række varemærker tillige angiver kvaliteten. Nogle varer var dog mærkede. Allerede i Middelalderen i Frankrig 1275 blev det bestemt, at guld- og sølvarbejder skulde stemples, og at stemplingen skulde garantere lødigheden, akkurat som det er tilfældet i dag. Klæde skulde have en bestemt bredde; men det var iøvrigt også ofte mærket i fremstillingsbyen, inden det blev eksporteret.

Undertiden manglede man mønt i handelsomsætningen, og selv om man havde, så vejede man den ofte for at være sikker på vægten. Ved siden af det egentlige møntsystem kom da også andre værdimål, f. eks. regnede man 1 mark sølv lig med en hest, der igen var lig med 96 alen vadmel.

I middelalderen yndede man ikke alt for meget spekulation i handelssager. Derfor var priserne stadig under kontrol. For håndværkets produkter fastsatte laugene priserne under magistratens overopsigt, og garanterede dermed tillige varens kvalitet. Også med de andre mere torvemæssigt bestemte priser afhængige af udbud og efterspørgsel førte magistraten kontrol. Den kunde ofte gribe ind og fastsætte, hvad vi nu vil kalde maksimalpriser. Samme priskontrollerende formål har det stadig gentagne forbud mod »forprang«, det vil sige opkøb af landbrugsprodukter uden for byens porte med den hensigt at skrue torvets priser i vejret. Der måtte kun handles på byens torv, hvor kontrollen bedre kunde være effektiv. For at sikre byens forsyning var det bestemt, at indtil klokken 10 måtte kun bofaste bymænd og borgere handle, siden kunde de fremmede komme til. Mens det ellers var forbudt at sælge direkte fra skib i havnen, var der af praktiske grunde gjort en undtagelse for fisk, disse måtte sælges direkte fra bådkanten uden købmændenes mellemkomst. Denne skik holdes endnu mange steder i hævd. Fiskehandelen på Gammel Strand i København er i virkeligheden et endnu levende middelalderligt handelsbillede, et lignende kan man finde på bryggen i Bergen, og det er heller ikke mange år siden stadens trommeslager i Randers på gadehjørnerne underrettede folk om, at der var kommet frisk fisk til Sønderbro.

Litteratur:

Erik Arup: Danmarks Historie I—II. 1925—32.
Beering Liisberg: Danmarks Sofart og Søhandel I—II.
Nordisk Kultur XVI: Handel og Samfærdsel. 1934.
Reidar Kjellberg: Håndverkeren og kjøpmannen; Norsk Kulturhistorie II, 1939.

Sigvard Skov, f. 21/10 1911. Magisterkonferens i Historie 1938 (Aarhus Universitet). Derefter ansat ved Kunstindustrimuseet i København og ved Frederiksborgmuseet. 1940 Undervisningsassistent i Middelalderhistorie ved Aarhus Universitet. 1944 Inspektør ved og Leder af Museet paa Koldinghus. Medarbejder ved følgende Værker: Den lille Salmonsen (1938—40), Aarhus gennem Tiderne (1940—41), Serien »Vi og vor Fortid« (1940 ff), Danske Slotte og Herregaarde (1944), Kronikmedarbejder ved »Aarhuus Stiftstidende« siden 1941. Har udgivet: Dansk Videnskab af Verdensry (1944), Musikinstrumenter paa Koldinghus (1944), Koldinghandelens Historie (1947), Det gamle Kolding (1947). Forskellige Afhandlinger i danske og svenske Tidsskrifter.

DET SIDSTE KONGEMORD I NORDEN

Af Adjunkt *Jørgen Hatting.*

Politiske Mord er — heldigvis — sjældne i Nordens Historie, og her i Danmark skal man tilbage til Erik Klipping, hvis man vil læse om et Kongemord. Men i Sverige er det kun godt og vel 150 Aar siden, at en Række sammensvorne Adelsmænd den 16. Marts 1792 forøvede det Attentat paa Kong Gustav III, som resulterede i hans Død den 29. Marts samme Aar.

I en Afhandling, skrevet i 100-Aaret for Mordet, hævdede den svenske Historiker og Digter Oscar Levertin, at faa Begivenheder i Sveriges Historie har haft en saa vidtrækkende Betydning som Mordet paa Gustav III, og han fortsætter: »Andre svenske Monarker er som han blevet revet bort ved en pludselig og brat Død, men deres Tidsaand har overlevet dem, deres Kampe blev kæmpet videre og deres Bestræbelser fortsat. Med Gustav III gik med eet et helt Tidehverv i Graven, med Sol og Skygger, med sin Glans og sine Ejendommeligheder, med alt det lyse og store over sit Haab og alt det sprudlende over sit Liv, som forlenede endog Hverdagen med et Præg af Fest. Og den, som i Breve, Aktstykker og Aviser studerer Aar 1792's Historie, gribes, naar han kommer til Marts, af en Beklemthed, der kun kan sammenlignes med den, der stundom skildres i Eventyrerne, naar et pludseligt Trylleslag tilintetgjorde Højtidsglæden i et Feslot. Alt synes i Løbet af et

Øjeblik at le sig paa een Gang ens og dog forandret. Springvandene fortsætter endnu en Stund at springe, Musikanterne søger endnu at gentage de gamle, glade Viser, men efterhaanden tier alt: Festen er uigenkaldeligt forbi.«

Med Mordet paa Gustav III blegnede den svenske Storhedstids sidste Skær; den svenske Rokoko gik i Graven. Men ingen kan læse om Gustav III's Historie uden at blive grebet af den Fortryllelse, som udstraalede fra Kongens Person og hans Hof, ingen kan færdes i Stockholm og Omegn uden at føle den Rokokostemning, som vi slet ikke kender fra vort eget Lands Historie. Den præger mange af den svenske Hovedstads prægtigste Bygninger, og den dvæler i de snævre Gyder i det gamle Stockholm, hvor man synes man endnu hører Klangen af Bellmans muntre Viser med det melankolske Drag, som laa bag dem. For Bellman og Gustav III er den svenske Rokoko. Under en sprudlende vittig, livslysten og elegant Overflade ligger det dybt melankolske og splittede og skaber en Spænding, som gør Tiden saa rig og nuanceret.

Historien former Folkenes som deres enkelte Personligheders Karakter, og det er vel et Spørgsmaal, om ikke den gustavianske Tid har præget vort Broderfolk langt mere end den forudgaaende Storhedstid, og om ikke det netop er Arven fra denne Periode, der har skabt de største Modsætninger mellem dansk og svensk Folkesind.

Faa Skikkelser i Nordens Historie er saa interessante og har været Genstand for en saa forskellig Bedømmelse som Gustav III. Det er ikke underligt, for i ham brødes saa mange indbyrdes modstridende Egenskaber, saa mange Kræfter paa godt og ondt, at man ligesom i ham møder ikke een, men flere Personer.

Gustav III tilhørte det holsten-gottorpske Fyrstehus, som var kommet paa Tronen i Sverige i 1751 med hans Fader

Gustav d. III. Konge af Sverige.

Adolf Frederik. Det var en Tid, da Kongemagten i Sverige var reduceret til et Skin. Rigsdagen, som bestod af Repræsentanter for de fire Stænder, og Rigsraadet, hvori den højeste Embedsadel besatte saa godt som alle Pladserne, havde en saadan Magt, at Sverige i Virkeligheden var en Republik, selv om det af Navn var et Kongedømme. Forgæves havde Gustav III's Moder, der var en Søster til den store Preusserkonge Frederik II søgt at gennemføre et

Statskup; det havde ført til en uhørt Ydmygelse af Kongeparret, som end ikke kunde hindre, at nogle af dets Venner blev henrettet paa Slotspladsen. Hvor betydningsløs Kongemagten nu blev, kan man bedst se af, at Rigsraadet anskaffede sig et Stempel med Kongens Navn, som det kunde anvende, hvis han var for længe om at underskrive Lovene.

Det var da ikke saa sært at den unge Tronfølger hadede Stænderne, som havde ydmyget hans Forældre, svækket Landet gennem Korruption og ladet den russiske Regering faa en uberettiget Indflydelse paa Sveriges indre Forhold.

Hvilken Forskel var det ikke for den unge Kongesøn at komme til det straalende franske Hof i Versailles, hvor alt drejede sig om Kongen, og hans Vilje bestemte alt — tilsyneladende i hvert Fald. Men ikke blot den franske Enevoldsmagt gjorde et dybt Indtryk paa ham, det festlige Hofliv i de smukke Slotte og Palæer, Musik og Digtekunst, Aandfuldhed og Aandrighed; det maatte besnære en ung begavet Mand med en stærkt udpræget Skønhedssans.

Da kaldtes Gustav i 1771 hjem ved Meddelelsen om Faderens Død. Nu skulde Sverige genrejses; samlet om Kongemagten, som i svære Tider altid havde været det naturlige Midtpunkt, skulde alle gode Kræfter sættes ind for at genvinde den Anseelse, Rigsraadet og Stænderne havde sat over Styr.

Gustav III's første Regeringsaar bærer Præget af hans glødende Patriotisme, flammende Veltalenhed og den Charme, der fortryllede alle, der kom ham nær. Med rastløs Energi kastede han sig ind i Arbejdet for at skabe bedre Forhold for sit Land, og han viste en Handlekraft, som var saa meget mere beundringsværdig, som den stred mod saa meget i hans Natur, hans svage Helbred og hans Trang til at nyde Livet.

Men i sine Bestræbelser for at skabe bedre Forhold og afhjælpe den Hungersnød, som en frygtelig Misvækst havde fremkaldt, stødte han stadig paa Modstand fra Stænderne, hvis Medlemmer var mere interesserede i at modtage Penge fra Rusland end i at gøre et Arbejde for at ophjælpe Landet.

Gustav III besluttede sig da til at indskrænke Stændernes Magt, og uden at udgyde en Draabe Blod gennemførte han et Statskup, som resulterede i en ny Forfatning, skrevet af ham selv, hvorved der skabtes Balance mellem Kongemagten og Stænderne. De to Faktorer, hvorpaa den svenske Stat var bygget op, skulde nu atter arbejde paa lige Fod. Følgerne mærkedes hurtigt. De første 5—6 Aar af Gustavs Regeringstid staar i Sveriges Historie som en Reformtid, der vel ikke kan sidestilles med Reformperioden i Danmark nogle Aar senere, men som dog bragte Forbedringer paa mange af Samfundslivets Omraader. Kongen selv var Drivkraften, ombølget med Sympati fra hele Folket. Sverige var som besat af en Glædesrus, og Midtpunktet var det straalende Hof, hvor Maskerader, Koncerter og Teaterforestillinger vekslede. Kongen selv, der allerede som lille Dreng havde elsket at optræde som Skuespiller — hans Rolle som Konge var ogsaa altid vel indstuderet — spillede selv med, var Instruktør og skrev flere Dramaer i patriotisk Aand. Store Kunstnere og Digtere flokkedes ved Tronens Fod. Det var Aanden fra Versailles, som var flyttet til Stockholm, Viddet, Smagen, Skønhedsdyrkelsen, men ogsaa den fuldstændig amoralske Letsindighed.

Men som Aarene gik, traadte andre Karaktertræk frem hos Kongen. Da Opbygningsarbejdet havde opnaaet saa gode Resultater, var det, som om han mistede Interessen for dets Fortsættelse. Hans Trang til Nydelser blev større, hans Glæde ved Smiger og Tilbedelse tog til, saa han omgav sig med Yndlinge, som ofte fik uforholdsmæssigt høje

Statsembeder; hans Lyst til at behage alle, gav ham ikke helt med Urette Ord for Upaalidelighed, hans Fantasi, som i de første Aar havde været tøjlet af Hensynet til de nærliggende Opgaver, som skulde løses, tog en mere uhæmmet Retning.

Baade paa Grund af enkelte Love som f. Eks. Forbudet mod Bøndernes Brændevinsbrænding og paa Grund af hans tiltagende Ødselhed blev han mere og mere upopulær og Oppositionen i Stænderne begyndte at rejse Hovedet. Gustav betragtede det som en personlig Fornærmelse. Han havde smagt Magtens og Folkegunstens Sødme, og at udvide Magten og genvinde sin Popularitet blev nu hans Maal. For at genoprette sin Prestige greb han til det Middel, der til alle Tider har syntes at være det mest nærliggende for en Hersker, som ønsker at stive sin vaklende Magt af, at vinde Hæder ved en heldigt ført Krig.

Sveriges udenrigspolitiske Stilling havde siden Karl XII's Død været svag. De to Naboer, Danmark og Rusland, havde sluttet Forbund. At bryde denne Ring ved at rette et Stød mod Arvefjenden Rusland maatte være en nærliggende Tanke for en Mand med Gustav III's højtflyvende Ærgerrighed. Og da Rusland i 1787 blev indviklet i en Krig mod Tyrkiet, var Tidspunktet inde. Aaret efter begyndte Kongen Krigen. Han spillede højt Spil. Flaaden var ganske vist i bedste Orden, men Hæren var alt andet end forberedt. Da reddede Sammensværgelsen i Anjala Kongen. En Række Officerer i den finske Armé sluttede sig sammen, nogle for at gennemtvinge en Fred, andre for at løsrive Finland fra Sverige. Sammensværgelsen blev opdaget, og Hovedmændene straffet, men gennem hele Sveriges Folk gik en Bølge af Harme mod den Adel, som benyttede en kritisk Situation til at svigte Kongen. Sveriges Bønder og Borgere sluttede op om deres Konge.

Derfor havde han ingen Vanskeligheder ved at iværksætte sit andet Statskup, hvor han støttet af Borgere og Bønder gennemførte Enevælden. Rigsraadet blev afskaffet, og Rigsdagens Magt indskrænket overordentligt. Selve Krigen endte uafgjort — Rusland havde andre storpolitiske Problemer, som var vigtigere — men den havde kostet Sverige uhyre Summer. Alligevel var Kongens Magt tilsyneladende saa stærk, som det ikke havde været Tilfældet i mange Aar. Gustav III, som altid før havde foretrukket Adelen, havde givet den Fortrinsret til alle Embeder og havde valgt sine Raadgivere og Venner inden for den, havde nu knust dens Magt og gennemført den Lighed for Loven, som den af ham saa forhadte franske Revolution kort efter fik sat igennem. Gustav III var paa en Maade blevet de nye Ideers Fremmer mod sin Vilje, fordi han kun i »de ufrelse Stænder« kunde finde den Støtte, som han behøvede for at hævde sin Magtstilling.

Kongen blev dog ved med at betragte Adelen som Rigets første Stand; men han vilde, som de franske Konger havde gjort det, berøve dem enhver politisk Magtstilling og gøre den til en Hofadel, hvis fornemste Opgave var at danne den straalende Ramme om Kongen. Dette kunde ikke tilfredsstille Sveriges politisk skolede og handlekraftige Adel, og i Gustav III's sidste Regeringsaar blev man da Vidne til en ejendommelig Udvikling.

Gustav var tidligt klar over, hvilke skæbnesvangre Følger den franske Revolution vilde faa for det Kongehus, han skyldte saa meget. Tidligere end Europas andre Fyrster tumlede hans højtflyvende Fantasi med Planer om at føre Krig mod Frankrig, og han overvejede endog at gøre Landgang med en svensk Hær i Frankrig, muligvis støttet af en Afdeling fra Rusland, som han efter Krigen havde nærmet sig. Men Skæbnen vilde det anderledes.

Mens Gustav af al Kraft bekæmpede de franske revolutionære Ideer, vandt disse Tilslutning i det svenske Aristokrati. De svenske Adelsmænd sang Revolutionsviser, som krævede Død over alle Tyranner, og deres Fruer kolporterede jakobinske Revolutionsskrifter i deres Tasker. Rousseaus Lære om det berettigede i Tyranmord vandt Tilslutning i det svenske Aristokrati, der ligesom de franske Frihedsmænd sværmede for Brutus og de andre romerske »Tyranmordere«.

Lidt efter modnedes i en Kreds af svenske adelige Tanken om at rydde Kongen af Vejen. Hovedmændene i Sammensværgelsen var en Kaptajn Anckarström, en grov og hidsig Karakter, glødende fanatisk og optændt af et uudslukkeligt Had til Kongen, som han mente havde forurettet ham, den unge Grev Claes Horn, en sværmerisk Fanatiker, højt kultiveret og paavirket af Rousseau, Kongens bitre Fjende, fordi denne under Statskuppet 1788 havde ladet hans Fader fængsle, og endelig den tredie og betydeligste, Grev Ribbing, som vel først og fremmest som Motiv havde Hadet til Enevælden, men som ogsaa havde et personligt Regnskab at gøre op med Gustav; Kongen havde nemlig hindret ham i at indgaa Ægteskab med Karl de Geers skønne og elskelige Datter og i Stedet bragt et Ægteskab i Stand mellem hende og Grev Hans von Essen, en af Kongens nærmeste Venner.

Foruden disse tre Hovedmænd var yderligere en Del unge Adelsmænd indblandede i Sammesværgelsen, nogle af personlige Grunde, men det store Flertal sikkert af Bitterhed over, at Sveriges Adel, som gennem Aarhundreder havde været Landets Marv og fostret saa mange store Statsmænd og Hærførere, nu var trængt i Baggrunden.

Flere Gange havde de sammensvorne været ude efter

Kong Gustavs Liv, men Lejligheden var sluppet dem af Hænde. Da kom den. Den 16. Marts 1792 skulde der afholdes en offentlig Maskerade i det kongelige Operahus, og da det var Sæsonens sidste, regnede man sikkert med, at Kongen vilde komme til Stede.

Beregningerne slog til. Sammen med sin Yndling Grev von Essen indfandt Gustav III sig i Operahuset. Han spiste i et Separatkabinet, som altid stod til hans Raadighed, og mens han og von Essen sad her, modtog han et anonymt Brev, der i stærke Ord advarede ham mod at deltage i Maskeraden. Det var en af de sammensvorne, som havde faaet Samvittighedsnag. Men Kongen, der ogsaa tidligere havde modtaget Advarselsskrivelser, slog det hen: »Skal de faa Lov at tro, at jeg er bange?«

Ved Midnatstid førte Kongen sig sin let gennemskuelige Maskeradedragt: Han tog en hvid Maske paa og kastede en venetiansk Kappe over Skuldrene. Men under Kappen saas tydeligt Serafimerordenens blaa Baand.

Nu gaar han og Grev Essen Arm i Arm ud i den Vrimmel af Mennesker, som deltog i Festen. De kan næppe komme igennem Trængselen, og rundt om dem flokkes en Skare Mænd med sorte Masker. En af dem — det er Grev Horn — slaar Kongen paa Skulderen med et »God Dag, smukke Maske!« Det er Signalet. En anden af de formummede — Kaptajn Anckarström — affyrer bagfra et Pistolskud mod Kongen. Med Ordene »Jeg er saaret, grib ham!« synker Gustav III ned paa en Bænk i Nærheden. Men nu raaber Anckarström det aftalte Raab »Ildløs!«, og de sammensvorne styrter mod Dørene i Haab om, at der vil opstaa almindelig Panik, saa de uden at være genkendt kan undslippe.

De tager imidlertid fejl. Grev Essen har handlet hurtigt og straks givet Ordre til at lukke Dørene, og Stockholms

handlekraftige Politimester Liljensparre sætter straks Vagt ved Udgangen og forlanger, at alle Maskeradens Deltagere een for een skal føres frem for ham og forhøres. Paa det Bord, ved hvilket han sidder, ligger Mordvaabenet, den ene af de to Pistoler, som man sammen med en skarpslebet Kniv har fundet paa Gulvet.

Snart samler Mistanken sig om Anckarström. Over for en gammel Trumpeter i det kongelige Kapel, som han er faldet i Snak med, mens han gaar rundt og venter, siger han: »Kan I sige mig, hvorfra Skuddet kom, og hvordan Masken saa ud?« »Ja, min Herre«, lyder Svaret, »Skuddet blev affyret ikke langt herfra, og Masken lignede nederdrægtigt Eders.« »Jeg haaber ikke, I mistænker mig og vidner mod mig. Se her, min kære Ørnberg, er nogle Penge til at drikke min Skaal i.« Men Ørnberg er en Hædersmand. Han vender Ryggen til Forbryderen og mumler: »Nu er jeg sikker i min Sag.«

Da Anckarström bliver ført frem for Politimesteren, siger han spøgende: »Mig mistænker I da sikkert ikke?« — »Vist ej«, svarer den kloge Politimand, hvem just dette Spørgsmaal gør opmærksom.

Anckarström blev dog foreløbig løsladt, men allerede den næste Morgen blev han arresteret. Da havde man nemlig faaet fat i den Vaabensmed, som et Par Uger før havde leveret Kaptajnen Pistolerne.

Men hvordan var det nu gaaet Kongen? Han var blevet ramt bagfra i Underlivet, men støttet til Grev Essens Arm var han i Stand til at gaa op til sit Værelse, hvor han blev forbundet. I Skridtgang trak Hestene derefter den kongelige Karet til Slottet, mens Gustav led frygteligt, naar Vognen skumplede hen over de toppede Brosten. Men da man skulde bære ham op ad Slotstrappen, viste han alle et glad og roligt Ansigt og talte venligt til enhver, som kom i Nær-

heden af ham — hans Selvbeherskelse og Skuespillertalent fornægtede sig ikke.

Kort efter Attentatet i Operaen var Gustav III's nærmeste Ven Armfeldt kommet til. Denne har selv beskrevet Kongens rolige Optræden:

»Saa snart Kongen fik mig at se, sagde han: »Min Ven, vilde I nogen Sinde have troet, at jeg vilde blive saaret bagfra?« Han rakte mig derpaa Haanden og smilede og sagde i Anledning af den ubeskrivelige Bestyrtelse, hvori jeg befandt mig: »Vær ikke saa forskrækket, min kære Armfelt. I ved, hvad det er at være saaret. Det her er ingenting. Det gør slet ikke ondt.« Imens saa jeg, hvorledes Blodet strømmede og farvede den graa Kappe, som Kongen havde svøbt om den nederste Del af Kroppen.«

I to Uger kæmpede Gustav III mod Døden, og i disse Uger viste han alle sine mest straalende Egenskaber. Den letsindige, magtbegærlige og despotiske Fyrste, som havde sat Rigsraad og Stænder ud af Spillet, og som i den hasarderede Krig mod Rusland havde sat sit Riges Eksistens paa Spil og ødelagt dets Finanser, traadte i Baggrunden for den Konge, der med Mod og Aandsnærværelse som ung Mand havde draget sit Rige op af Fornedrelsen.

I Begyndelsen troede man, at Saaret var forholdsvis ufarligt, men det viste sig, at det var umuligt for Lægerne at fjerne Sprængladningen, bortset fra nogle Smaasplinter. Alligevel haabede man paa Kongens Helbredelse. Selv led han meget, men han klagede kun, naar han troede, han var alene. Ellers var han venlig, spøgte og lo, som han plejede.

Med uhyre Energi foretog Politimesteren sine Undersøgelser, og han mente, at han var kommet paa Sporet af en meget vidtforgrenet Sammensværgelse. Men betegnende for den Mildhed, som Gustav III altid havde vist over for sine

Modstandere, erklærede han, at han ikke vilde høre Navnene paa de mistænkte.

Den Storhed, Kongen viste paa sit Dødsleje, vakte den største Beundring overalt i Folket, hvor Harmen over Attentatet helt havde fortrængt den Upopularitet, som Gustavs letsindige Politik ellers havde skabt. Selv de førende Oppositionsmænd inden for Adelen besøgte Kongen paa hans Dødsleje, og intet glædede ham saa meget som den Følelse, at det svenske Folk nu atter slog Kreds om ham som i hans Ungdom.

Et Udtryk for Stemningen finder man i den danske Gesandt Grev Frederik Reventlows Indberetninger fra disse Dage. Som dansk kunde Gesandten næppe nære blide Følelser over for Gustav III, som havde arvet sin Slægts Modvilje mod Danmark. Men Reventlow er som saa mange andre blevet grebet af Kongens Charme og af Beundring for den Viljestyrke, han viser. Oprigtigt medfølende er Gesandtens Meddelelser om Sygdommen. Den 27. Marts indberetter han følgende:

»Hans svenske Majestæt havde i Gaar en daarlig Nat og en daarlig Dag. Man beklager sig over, at det er vanskeligt at faa ham til nøjagtig at følge Lægernes Forskrifter. Han ligger i et aldeles koldt Værelse, som han ikke tillader, at man opvarmer, fordi Feberheden allerede plager ham. Dertil kommer, at den med hans Tilstand saa naturlige Uro bringer ham til at staa op af Sengen og sætte sig i en Stol. Paa denne Maade har han skaffet sig en Forkølelse, som uden at staa i Forbindelse med hans Saar, derfor ikke er mindre farlig. Baron Armfelt sagde mig allerede Søndag Aften, at Kongen hostede og tydeligvis havde forkølet sig. Om Natten havde han faaet Sting i Siden, Feberen blev dobbelt saa stærk, man maatte aarelade ham og give ham et Trækplaster. Endelig i Gaar Eftermiddag følte han ikke

længere Stinget i Siden, Feberen var bleven som før, men han var overmaade svag. Denne Svaghed har han ikke før haft, men derfor vil den ikke tære mindre paa Kræfterne, som han i saa høj Grad tiltrænger. I Dag Morges skal han for Resten have haft en mild og styrkende Søvn.«

Det stod dog klart for alle, at det led mod Enden, og den 29. Marts kunde Grev Reventlow skrive: »Lidt før Kl. 11 i Dag maatte Kong Gustav den Tredie af Sverige bøje sig for den menneskelige Skæbne . . . Uagtet han var meget svag i Gaar Aftes, troede man dog ikke, at hans Endeligt var saa nær forestaaende. Men efter Kl. 3 i Morges tvivlede man ikke længer. Selve Døden skal have været meget mild, uden stærke Smerter og uden krampagtige Bevægelser.

Kongen bevarede sin Aandsklarhed og Ro lige til de sidste Øjeblikke . . . Hans sørgelige Endeligt, det Mod, han har udvist, og det Maadehold, hvormed han har udtalt sig om sine Mordere, — alt forenede sig for at fremkalde dyb Rørelse ved hans Død.«

Over for Attentatmændene handlede Regeringen efter Gustav III's Død i hans Aand — det var vel eneste Omraade, paa hvilket dette var Tilfældet. Selve Morderen Kaptajn Anckarström blev ganske vist henrettet og under Former, som var fuldstændigt barbariske i deres Raahed. Men de andre sammensvorne slap billigt. Flere af dem blev dømt fra Ære, Liv og Gods, men de blev benaadet og landsforviste. Blandt disse var Løjtnant Ehrensvärd, som derefter bosatte sig i Danmark, hvor han antog sit mødrene Navn Gyllembourg. Han giftede sig med den landsforviste P. A. Heibergs fraskilte Hustru Thomasine, Danmarks første store Forfatterinde.

Som Gustav III var blevet saare forskelligt bedømt af sine samtidige, er han blevet det af Eftertiden. Hans Liv formede sig som et spændende Skuespil, og med Mesterskab

spillede han Hovedrollen. Paa et Teater fik han Meddelelsen om, at han var blevet Konge, paa et Teater ramte Snigmorderens Skud ham. Men i sit Livs store Øjeblikke, naar det Land, han elskede med lidenskabelig Kærlighed — maaske den eneste Følelse hos ham, som var virkelig ægte — var i Fare, da viste han sande kongelige Egenskaber, Mod, Beslutsomhed og Overbærenhed. Ingen nordisk Konge eller Statsmand ligner ham, og over ingen Periode i de nordiske Landes Historie ligger der en saadan Glans af Livsglæde og Fest som over Gustav III's.

Litteratur:

Grimberg: Svenska folkets underbara öden, VII, 1921 .
Henrik Schück: Gustaf III.
Oscar Levertin: Från Gustaf III's dagar.
Ludvig Stavenow: Konung Gustaf III.
Mordet paa Gustaf den Tredie, Grev Reventlows Indberetninger fra Stockholm. Musæum 1895, I.

TYSKE UNDERVANDSBAADE HAVDE NÆR VUNDET SLAGET OM ATLANTERHAVET

Af Kaptajnløjtnant *V. K. Sørensen.*

Slaget om Atlanterhavet er et betydningsfuldt Kapitel i den sidste Krigs Historie. Slaget endte med de Forenede Nationers totale Sejr over Undervandsbaadene, Fjendens uhyggeligste og farligste Vaaben. Kampen varede i 68 Maaneder. Til den bitre Ende kæmpede Undervandsbaadene og deres Besætninger med Energi, Mod og Opfindsomhed. Undervandsbaadene havde nær vundet Kampen om Atlanterhavet, og deres Bekæmpelse var een af de vanskeligste og alvorligste Opgaver, som Storbritannien og dets Allierede maatte løse under Krigen.

Det var anden Gang i Verdenshistorien, at Tyskland søgte gennem en omfattende Undervandsbaadskampagne, rettet fortrinsvis imod Handelssøfarten, at tvinge Engelskmændene i Knæ ved at klippe det britiske Ø-Riges Livsnerve over.

De tyske Undervandsbaade opnaaede i Begyndelsen af Krigen foruroligende Resultater. En af dem sænkede det engelske Hangarskib »Courageous«, en anden trængte ind i Marinestationen i Scapa Flow og sænkede Panserskibet »Royal Oak«. I Marts 1940 havde Englænderne og deres allierede mistet 211 Skibe. De neutrale Lande, der paany var blevet Krigens afmægtige Ofre, havde tabt næsten 200.

Paa begge Sider var Flyverne taget med i Kampen. Allie-

rede Flyvere lokaliserede de neddykkede Undervandsbaade og angreb dem ofte med stor Virkning. Derfor stræbte man i England og U. S. A. efter at give alle Konvojer en »Luftparaply« med, men dette kunde kun gøres ved Hjælp af Hangarskibe, og dem var der ikke nok af. Tyskerne benyttede deres Flyvemaskiner til at lokalisere Konvojerne og til at give Meddelelser til deres Undervandsbaade om Skibenes Positioner. Ny Tonnage og nye Undervandsbaade blev sat i Vandet. En Skrue uden Ende syntes dette Kapløb mellem Sænkninger og Nybygninger.

Undervandsbaaden havde efter den første Verdenskrig gennemgaaet en omfattende Udvikling. Langdistance-Undervandsbaade kunde nu f. Eks. tilbagelægge indtil 16.000 miles — eller fem Gange tværs over Atlanterhavet — uden nogen ny Benzinpaafyldning. Den komplicerede Neddykningsmanøvre var bragt ned til kun at tage eet Minut. Fartøjernes Skrog var blevet saa stærkt, at Dybvandstorpedoerne maatte eksplodere i ganske faa Meters Afstand for overhovedet at anrette Skade.

Nye hemmelige Systemer til indbyrdes Forbindelse var blevet taget i Brug paa begge Sider af Atlanterhavet, og bragte Ordrer og Meddelelser hurtigt og sikkert igennem. Meget modtagelige Mikrofoner var blevet taget i Brug, saaledes at den neddykkede Undervandsbaad, der ikke kunde gøre Brug af sit Periskop, kunde opfatte Propelstøj og derigennem paa flere Kilometers Afstand med stor Nøjagtighed bestemme det fremmede Fartøjs Position, Hastighed og Kurs.

*

Hvor gammel Undervandsbaadenes Idé er, ved vi ikke, men det fortælles, at Alexander den Store i et tøndelignende Fartøj lod sig sænke ned paa Havets Bund, hvor

Japansk Tomands U-Baad.

han opholdt sig en Tid lang. Historien fortæller, at »Undervandsbaaden« var gennemsigtig, hvorfor Hensigten med Ekspeditionen maaske lader sig ane.

Det siges, at den store Leonardo da Vinci opfandt en Undervandsbaad, men tilintetgjorde Planerne, fordi Menneskene ikke vilde forstaa at udnytte dem til det Gode. Og saa godt som uden Undtagelse er da ogsaa senere Tiders Undervandsbaade blevet konstrueret med Krig for Øje. Da senere andre Opfindere mødte op med Baade, der kunde sejle under Vandet, lo man ad dem. Det gør man ikke mere!

I det 16. Aarhundrede kendte man ved Sortehavets Kyster til en Slags »Undervandsbaad«. Det var udhulede Træstammer, med hvilke man kunde dykke ned under Vandfladen og blive dernede i nogen Tid. De blev brugt til at vildlede eller undgaa Fjenden.

I 1578 gav en engelsk Matematiker William Bourne en

Beskrivelse af, hvorledes man kunde bringe et Overfladeskib til at optræde som Undervandsbaad. Det blev imidlertid ved Tanken.

Virkelige Undervandsbaade fremkom dog først med Hollænderen van Drebbels Baade i første Halvdel af det 17. Aarhundrede. Hans samtidige ansaa ham imidlertid for en Gøgler eller Troldmand og betragtede nærmest det første Skib, der sejlede under Vandet som et Kuriosum.

Cornelius Drebbel var baade Fysiker og Mediciner. I lang Tid havde han gaaet og syslet med Tanken om at lade et Skib sejle under Vandet, og en Morgen i Maj 1624 lod han ved Plakater over hele London forkynde, at han i en af ham selv konstrueret Baad vilde dykke ned under Themsens Overflade, forblive der et Stykke Tid og saa dukke op igen.

Det tør nok siges, at de gode Londonere maabede. Ingen troede paa den gale Mand, det var et rent og skært Svindelnummer, hævdede Londons Borgere, og maaske netop derfor strømmede de til i Tusindtal, sikre paa at skulle hovere over hans forventede Fiasko.

Drebbel, der i sin Tid havde haft en saa fornem Stilling som Opdrager for Kejser Ferdinand den Andens Sønner i Wien, brød sig dog ikke i mindste Maade om den Vantro, der skyllede ham i Møde. Hans Skib laa i Themsen, det lignede ethvert andet Skib, naar undtages, at det ingen Master havde. Drebbel gik om Bord og forsvandt i dets Indre, og efter et Par Minutters Forløb begyndte Skibet til de Tusinder af Tilskueres Rædsel virkelig at synke . . . først langsomt, saa hurtigere, og pludselig var det væk! Folk skreg i Rædsel. Manden maatte jo drukne. Han maatte være vanvittig . . ., men efter nogle Minutters Forløb dukkede Skibet op igen, noget længere nede ad Floden, og Cornelius Drebbel viste sig smilende paa Dækket. Nu jublede Folk, og i Triumftog blev han i Guldstol baaret hen

til den Ærestribune, paa hvilken Englands Konge havde taget Plads. Drebbel forklarede Kong Jacob, at der her aldeles ikke var Tale om nogen Form for Hekseri. Alt var saare naturligt, og uden at ænse sine forfærdede Ministres Protest gik Englands Konge sammen med Hollænderen om Bord i Skibet og sejlede under Vandet helt til Greenwich.

Undervandsbaadens Debut var saaledes en Kæmpesukces. Alligevel gik der omtrent 150 Aar før Undervandsbaad Nr. 2 blev præsenteret for en undrende Verden, der forlængst havde glemt Drebbel og hans Baad.

Denne Gang var det Amerikaneren David Bushnell, der vakte Sensation. I en Række Aar arbejdede han støttet af den amerikanske Regering paa sin Idé, der i 1766 resulterede i det første gennemførte Ubaadsangreb paa det engelske Linieskib »Eagle« uden dog at volde nogen Skade.

Nogle Aar efter præsenterede den kendte amerikanske Opfinder Robert Fulton — Dampfartøjets Fader — en Ubaad, som, om den var blevet udformet, efter Opfinderens Opfattelse burde kunne gøre det muligt for Amerika at bryde Englands Søherredømme. Da Projektet ikke blev mødt med Forstaaelse, tilbød han Planerne til Napoleon, der efter et Par Aars Betænkningstid gik med til et Forsøg. Aar 1800 blev »Nautilus« bygget færdig i Paris. Med tre Mands Besætning opholdt »Nautilus« sig paa 7 Meters Dybde i 5 Timer.

En engelsk Beretning fortæller om, at det danske Admiralitet, da den danske Flaade i 1850 blokerede Østersøkysten, gennem en Desertør fik at vide, at der i Kiels Havn blev bygget en Undervandsbaad, som skulde være i Stand til at sprænge hele den danske Flaade i Luften. Dette nye frygtelige Vaaben laa virkelig ogsaa i Kiels Havn — dog ikke parat til at stikke i Søen, men dybt nede paa Havets

Bund. Allerede ved det første Dykningsforsøg var Baaden blevet dernede, rendt ned i Mudderet, og kun ved de største Anstrengelser lykkedes det Besætningen at undgaa Druknedøden.

Baadens Opfinder, Tyskeren Bauer, havde imidlertid ikke faaet nok. Det havde de preussiske Flaademyndigheder, og Bauer emigrerede til England, hvor Prinsgemal Albert understøttede Opfindelsen med en mindre Pengesum. Flaadeautoriteterne interesserede sig imidlertid ikke for Bauers Planer. Trods al Modgang fik han dog bygget en ny Baad, der ogsaa sank ved det første Forsøg.

Gnaven og desillusioneret trak Bauer sig tilbage fra Vesteuropa for noget senere at dukke op igen i Rusland, hvor Storfyrst Konstantin tog sig af ham. Og snart laa en ny Baad paa Vandet. Den fik det fryglindgydende Navn »Le diable marin« — Flaadedjævelen. Baaden, der blev drevet frem ved en Slags Trædemølle, klarede sig udmærket og satte en voldsom Skræk i den russiske Flaade. Ved den 134. Prøve blev Baaden imidlertid staaende paa Bunden, og med Nød og næppe lykkedes det ogsaa denne Gang Bauer og hans Mænd at undgaa Druknedøden.

Det første resultatbringende Ubaadsangreb fandt Sted under den nordamerikanske Borgerkrig, hvor Sydstaterne disponerede over en i Forhold til Nordstaterne svag Flaade, og deres Havne længe blokeredes af overlegne Søstridskræfter. Skyndsomst lod de bygge en Serie Baade bevæbnede med Stangtorpedoer, af hvilke en Del var helt og en Del halvt nedsænkelige. Flere Angreb udførtes. Under eet af dem rammes det fjendtlige Fartøj, men Ubaaden sank ved Kollisionen. Ved et andet Tilfælde, den 17. Maj 1864 fik et Angreb den ønskede Virkning, men ogsaa denne Gang sank den angribende Ubaad.

Det skulde blive en svensk Ingeniør, Thorsten Norden-

feldt, der omsider i 1835 byggede den første virkelig anvendelige Undervandsbaad, som i udpræget Grad fremtraadte som Krigsvaaben. Under den største Opmærksomhed gjorde den sin Prøvetur en Dag i September Maaned 1835 i Øresund. Allerede to Aar tidligere havde han dog med Held prøvet en »Dykbaad« i Stockholms Skærgaard.

Havde man tidligere drømt om gennem Undervandsbaaden at faa en ny Skibstype til fredelig Syssel, var denne Drøm nu for stedse tilintetgjort. Dette Vaaben for Søpirater, som Napoleon foragtelig udtalte, skulde i Fremtidens Krige bringe store Ødelæggelser og sprede megen Uhygge, det skulde give Anledning til et enestaaende Rustningskapløb ogsaa til Søs, og blev navnlig for Tyskland det vigtigste Vaaben paa Havet i den anden Verdenskrig.

Nu kom der Gang i Bygningen af Undervandsbaade. Forsøgene og Forbedringerne fortsattes, og snart efter løb den ene Undervandsbaad efter den anden af Stabelen paa al Verdens Værfter. Danmark fik sin første Undervandsbaad i 1909. Det var »Dykkeren«, som senere — under den første Verdenskrig — blev sejlet i Sænk udfor Taarbæk, hvorved Føreren mistede Livet.

Ved Krigens Udbrud i 1939 havde man den første Verdenskrigs Erfaringer at støtte sig til og kendte Konvojeringssystemet til Bunds. Men der var vendt op og ned paa mange Ting. Alligevel blev Konvojeringen for England som i 1917 af afgørende Betydning. Jagerne spillede ogsaa stadig en stor Rolle i Kampen mod Ubaadene. Observerede man en Ubaad enten ved, at denne viste sit Periskop eller paa Hydrofonens fintmærkende elektriske »Ører«, der er i Stand til at høre Undervandsbaadens Skruer, saa gik Jagerne straks i Gang med at belægge den neddykkede Fjende med Dybdebomber, Miner med en Ladning paa op til 200 kg, der kan gøre en Baad ukampdygtig paa 50 Meters Af-

stand, og som tillige udøver en frygtelig moralsk Virkning paa Besætningen, der i Forvejen har Nerverne paa Højkant og ikke aner, hvad der foregaar uden om dem. Maaske gaar Baaden op til Overfladen i sin Dødskamp, maaske flyder der noget op fra den som Bevis paa, at den er gjort ukampdygtig og Konvojen kan fortsætte sin farefulde Færd fremefter. Men Undervandsbaadene bruger ogsaa List, man sender Olie ud af Torpedorøret som Tegn paa, at der er Hul paa Skroget, ja, opfindsomme Ubaadschefer sendte Huer med Baadens Nummer op ad samme Vej, Journaler, Klædningsstykker og andet!

Men Konvojerne havde faaet en ny Fjende i Bombeluftfartøjet, hvis Betydning til Støtte for Ubaadsvaabnet blev overordentlig stor. Luftvaabnet kunde nu opspore Konvojerne for Undervandsbaaden, der ikke længere famlede i Blinde som i 1917. Pr. Radio dirigeres de nu fra Luften. Og naar Angrebet skal sættes ind, saa er Undervandsbaaden ikke som hidtil afhængig af Kig i Periskopet, der altid efterlod den forræderiske Skumstribe, der kun sjældent undgik de vagtsomme Udkigsmænd i Konvojens Eskorteskibe. Den blinde Undervandsbaad har faaet en ny Sans udviklet, den kan nu ogsaa høre. Særlige Instrumenter kan ved Hjælp af Lydbølger bestemme Maalets Plads. Ogsaa andre nye Opfindelser er kommet til. Det sidste nye er et Periskop, der kan se gennem Vandet, det behøver ikke længere at føres op til Overfladen, hvor det forraader Ubaaden.

Torpedoens Fart er sat op, hvorved Træfningssandsynligheden er steget, og Chancerne for Retræte er blevet større ved Indførelsen af elektrisk drevne Torpedoer, der næsten intet Kølvand efterlader sig. Undervandsbaaden kan nærme sig, udføre sit Arbejde og forsvinde uden større Fare for at blive opdaget.

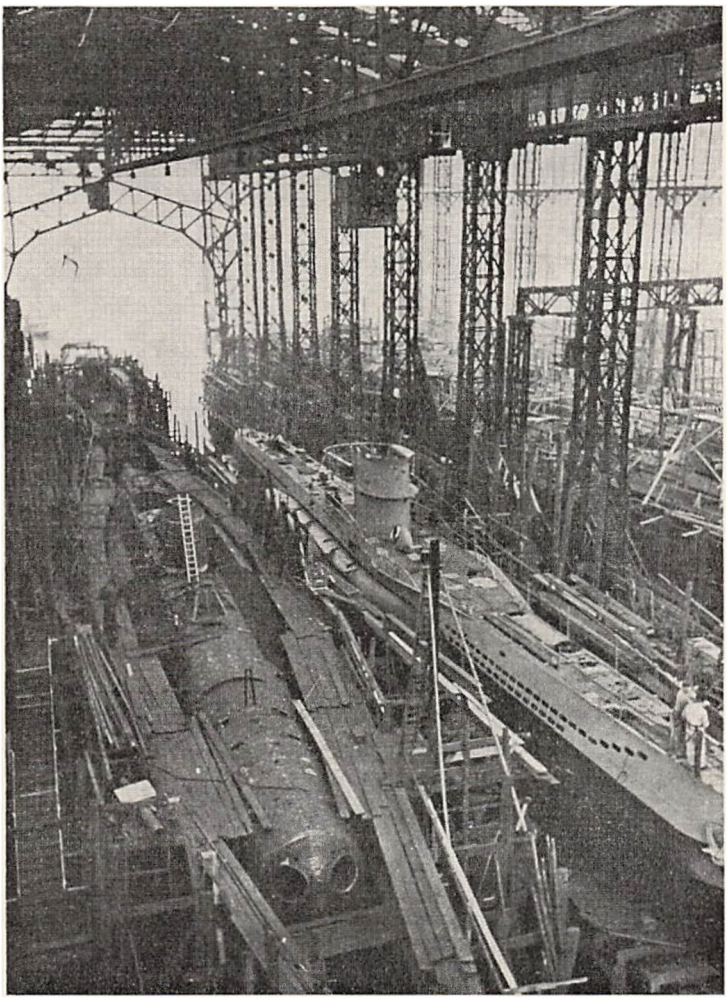

Tyske U-Baade bygges i Serieproduktion.

I Aaret 1904 udtalte den engelske Marineminister, Admiral Lord St. Vincent, da man forelagde ham et Projekt fra selve Robert Fulton til at bygge en Undervandsbaad:

»Se ikke paa det! Rør ikke ved det! Hvis vi tager Planerne op, vil andre Nationer gøre det samme, og dette vil blive den størst tænkelige Trusel mod Englands Magtposition paa Havet!«

Lord Vincent saa med visionær Styrke Faren for det engelske Ø-Rige, Lord Jellicoe var den første engelske Admiral, der oplevede denne Fare.

Slaget om Atlanterhavet begyndte i den anden Verdenskrig allerede i September 1939. I Løbet af Krigens to første Uger sænkede de tyske Undervandsbaade 27 Fartøjer. I Løbet af kort Tid udviklede dette Slag sig til Nøglepunktet for alle de andre, da de Allieredes Forsyninger var afhængig deraf. Stadig steg Sænkningernes Antal, indtil de i Vinteren 1942—43 naaede deres Højdepunkt. Da var U. S. A.s og Englands industrielle Formaaen koordineret, og alle de Forenede Nationer i Gang med at vinde Slaget om Atlanten, Kampen mod de tyske Undervandsbaade, hvoraf saa mange andre Sejre var afhængige.

Litteratur:

Charles Eade: Churchills hemmelige Taler.
Verdenskrigen 1939—1945.
V. K. Sørensen: Krigens Mænd.
Kungl. krigsvetenskaps-akademiens handlingar och tidsskrift.
T. Vogel-Jørgensen: Verden siden 1939.

GENERALSTREJKEN I REIMS

Af *Franz Glienke.*

I denne og en følgende Artikel bringer vi nogle Erindringsbilleder fra en af Mellemkrigstidens omtumlede Skæbner. Forfatteren er en tysk Tømrer, der tilsluttede sig det kommunistiske Parti, flygtede til Danmark, blev udleveret til Tyskerne efter 1940 og derefter tilbragte Krigens Aar i Fængsel og Koncentrationslejr.

Reims var i Aaret 1920 en international By.

Polakker, Ungarere, Rumænere og Serbere arbejdede samdrægtigt med Russere, Italienere og Spanioler. Ind imellem saa man marokkanske Berberes markante Profiler og sidst men ikke mindst, et Virvar af de mest forskelligartede Negertyper — fra Senegal- til Kongonegre. Alle fagmæssigt organiserede i »Syndicat du Batiment«.

Det er klart, at i dette sproglige Babel udskilte det Sprog sig efterhaanden, der blev forstaaet af de fleste — nemlig Tysk. Om det var Negre fra Kongo eller Russere fra Baikalsøen, — de havde dog alle været i tysk Krigsfangenskab i kortere eller længere Tid. De talte alle — mere eller mindre — nogle Brokker af dette Sprog, og havde saaledes Lejlighed til at meddele sig primitivt med enhver Nationalitet.

Det ellers saa fredelige Reims, der iøvrigt kun havde een Bekymring: Genopbygningen, var i disse Dage blevet en broget Heksekedel. Cook og Søns Turistbiler rullede ikke mere gennem de sønderskudte Gader for at vise sine Passagerer Slagmarkspanoramaet. Intet »very nice« og »I am

very sorry« forstyrrede Diskussionen i de forskellige Menneskegrupper, der stod foran alle Butikker og i alle Gader.

Souvenirsælgerne gjorde daarlige Forretninger. Jesus Christus paa Korset — Korset fremstillet af tomme Patronhylstre — og Jomfru Maria, siddende paa en Granatkardætsk, vakte ikke for Øjeblikket nogen Opmærksomhed.

Menneskene havde for en Tid faaet sig en ny Gud. Han hed *Cottin*. Mange Folk paa Gaden, der et Par Dage tidligere overhovedet ikke havde anet, at der fandtes et Menneske af dette Navn, var nu parate til at sætte *alt* ind for ham. Han var paa een Nat, fra at være en af de vederstyggeligste Nationalforbrydere, overgaaet til at være en Folkehelt.

Cottin var den franske Anarkist, der i Aaret 1919 forøvede et Attentat mod den franske Ministerpræsident Clemenceau, og hvis Frigivelse blev forlangt energisk af Pøblen. Faa Uger tidligere havde man opnaaet en Sammenslutning mellem de franske Anarkister og Kommunister.

Paa dette Tidspunkt begyndte han at gøre sig bemærket i Frankrigs politiske Liv. Republiken oplevede sin første store Generalstrejke efter den sejrrige Afslutning paa Krigen. Strejker flammede op i Paris, Toulon og Marseille. De bredte sig som en Epidemi over hele Landet. Clemenceau stod ikke længere for alle Franskmænd som Tigeren, der havde reddet Landet. Regeringens økonomiske Vanskeligheder begyndte at gøre sig mærkbare i utallige Laan. Den nationale Ligas Plakater — morderiske Tyskere med Brandfakler i Hænderne — vakte ikke længere Opmærksomhed. Billedteksterne: »Strejk ikke, Tyskerne betaler ikke« blev fjernede.

»Syndicat du Batiment« arbejdede i Døgndrift. Generalstrejken omfattede hele Landet. De første Demonstrationer

gennem Reims havde allerede fundet Sted. Med sydlandsk Lidenskabelighed »ordnedes« en paa enkelte Byggepladser ikke efterkommet Opfordring til Arbejdsnedlæggelse.

Der fandtes dog her og der Arbejdspladser, hvor man endnu ikke bekendte sig til den nye Gud, Folkets Helt — Arbejderklassens Søn. Nogle »Flics« (Beskyttelsesfolk) havde i hvert Fald stiftet Bekendtskab med haarde Arbejdernæver. De havde været saa uforsigtige at betragte Demonstrationstogene paa for nært Hold.

Efter nogle Dages Forløb stod det klart, at Reims ikke vilde strejke ret længe, naar Størsteparten af denne tilfældigt sammensatte Arbejdermasse ikke havde Mulighed for at blive mætte. Ogsaa en ideologisk Strejke er en temmelig materialistisk Ting. Udfra denne Erkendelse besluttede »Syndicat du Batiment«, i hvis Bestyrelse jeg sad som Tolk, at investere samtlige Fagforeningers Midler i denne politiske Strejke. Store Kedler, der rummede hundrede Liter Mad, blev taget i Brug. Hver Arbejder fik sit »Strejkekort«. Det var lige meget, om en Mand var Medlem af en Fagforening eller ej. Det eneste væsentlige var, at han *strejkede*. Stemplet paa Dagskortet berettigede ham til at modtage en Portion varm Middags- og Aftensmad. Den øvrige Tid kunde han anvende, som han vilde. En Omstændighed, som særlig Negrene værdsatte.

Paris-Pressen hamrede Cottin ind i Hovedet paa de strejkende. *Cottin* var Løsenet paa de forskellige Massemøder. *Cottin* hed den Magt, der Dag for Dag, stærkere og stærkere, forenede Arbejderne. Aldrig i mit Liv har jeg set den sydlandske Lidenskabelighed træde tydeligere frem end i disse Dage.

I Hovedstaden begyndte Strejken efter de første otte Dage at ebbe langsomt ud. Det viste sig snart, at Cottin var et usikkert Samlingspunkt for de parisiske Arbejdere,

men i Provinsen — særlig i det ødelagte Nordfrankrig — fik han Dag for Dag større Betydning. Grunden hertil var det kæmpestore Antal spanske Arbejdere, som paa Grund af deres anarkistiske Indstilling var blevet udvist fra Spanien, og som dominerede de politiske Anskuelser i Genopbygningsomraaderne.

Anarko-Syndikalisterne fik her for første Gang Lejlighed til at udfolde sig paa et bredere Grundlag, end det hidtil havde været muligt for dem. Den russiske Anarkist Bakunins Lære oplevede en kort Renaissance. Regeringen saa sig nødsaget til at indsætte den republikanske Garde paa flere Steder i Provinsen, hvor Demonstranter — paa Følelsernes Højdepunkt — havde væltet nogle Sporvogne og oppisket en Barrikadestemning. Ogsaa i Reims var der efterhaanden et Antal Arbejdere, som forstod, at en Strejke ikke kan fortsætte i en Uendelighed. Den franske Spontanitet begyndte — ganske vist svagt, men dog snart mærkbar — at tabe sin Slagkraft. Marseille, Toulon og Toulouse havde allerede opgivet.

Strejkefronten i Reims brød ogsaa sammen her og der. Fagforeningernes Penge var ved at være opbrugt, men endnu stod Reims som den sidste Bastion i den store Strejkefront. Gennemhullet — men alligevel ikke fortabt.

Sekretæren i Byggefagets Fagforening — Vik van Hom — gjorde sig de største Anstrengelser for at holde sin Arbejdermasse i Skak. Dag for Dag blev Regeringstroppernes Indsats mere mærkbar. Haandgribelige »Overtalelser« paa Byggepladser, hvor man havde genoptaget Arbejdet, var ikke længere gennemførlige.

Toogtyve Dage holdt Reims ud. Saa kom Enden — hurtigt og uden nogen egentlig Afslutning.

En Morgen var hele den samlede Strejkeledelse anholdt. Den bestod næsten udelukkende af Udlændinge. De fleste

blev udvist af Landet. Nogle meldte sig til Tjeneste i nogle Aar ved Fremmedlegionen for at undgaa langvarige Fængsesstraffe. Navnet Cottin var atter sunket tilbage i Glemslen.

Komplotdannelse og Landefredsbrud var, hvad der blev lagt Strejkeledelsens Spidser til Last. Omstyrtede Sporvogne var et vigtigt Punkt i Anklagen. Van Hom og Leguel fik som de hovedansvarlige hver tyve Aars Deportation til Cayenne og blev ved denne Dom strøget af det menneskelige og politiske Fællesskab.

Tyve Aars haardt Tvangsarbejde paa Djævleøen Cayenne betød Døden.

Et Møde med Grigori Dimitroff.

»De tænker vel, vi er Sadister her,« sagde Kriminalkommissær Rudi fra det hemmelige Statspolitis Særinternat i Berlin og slog mig med sin knyttede Næve i Ansigtet. En Indvending fra min Side havde foranlediget ham til denne kategoriske Afgørelse. Ved Sadisme forestillede denne Embedsmand med det smukke Navn Rudi sig sikkert noget ganske andet.

»Kender du Jacobowsky?« spurgte han mig med et lurende Udtryk og betraglede spændt mit Minespil. Jeg var blevet arresteret, fordi jeg var mistænkt for at have arbejdet for G. P. U.s Efterretningstjeneste i Tyskland. Altsaa antog han det for selvfølgeligt, at jeg ogsaa maatte kende G. P. U.s mest fremragende Agent. Mit Svar, at jeg ikke kendte Jacobowsky og heller slet ikke vidste, hvem han var, satte ham i et nyt Raserianfald.

»Se paa ham der,« brølede han og pegede med den stadigt knyttede Næve paa en lille, spinkel Mand, der samtidig opholdt sig i Værelset. »Ham har I gjort det af med derovre i G. P. U.s Kældre.«

Uret paa Væggen viste 11, Pigen ved Skrivemaskinen gabede stjaalent. For hende var disse brutale Forhør sikkert ikke noget nyt. Hun ventede længselsfuldt paa, at Rudi endelig skulde holde Fyraften. Det samme ønskede ogsaa jeg. Jeg var i en fortvivlet Stilling. Gestapo vidste meget, men endnu ikke noget afgørende. Det gjaldt om at vinde Tid.

Jeg vidste allerede, at jeg næste Dag skulde overtages af Dr. Braschwit. Denne var Leder af det hemmelige Statspolitis Afdeling: KPD. Mit Ansigt var allerede tykt og opsvulmet af Rudis gentagne Næveslag.

»Hold nu op.« Den spinkle Mand blandede sig nu uventet i Forhøret. »Vi faar nok ud af dig, hvad vi skal have at vide,« sagde han til mig og rev mig bort fra Stolen. »Sæt dig derhen,« befalede han og pegede paa en anden Stol, som han stillede midt i Værelsen. Langsomt kom han saa hen til mig. »Svin,« titulerede han mig kort. »Du vilde altsaa forraade dit Fædreland.« Med hele sin Vægt slog han mig med sin jernhaarde Næve i Ansigtet, saa jeg, bedøvet af Vægten i Slaget, faldt ned af Stolen. Som Berserker faldt begge Kriminalkommissærerne over mig og mishandlede mig. Kun de første Slag gjorde ondt. Jeg tumlede blindt fra den ene Side af Værelset til den anden. Pludselig hørte jeg en skrigende Stemme: »Jeg holder det ikke mere ud, jeg holder det ikke mere ud.«

Pigen ved Skrivemaskinen havde faaet et Nervesammenbrud. Hun stod oprejst med knyttede Hænder ved sin Plads og gentog uophørligt sine Ord. Hun blev denne Aften min Redningsmand.

De to Umennesker kom til sig selv og forlod mig.

Kort Tid senere befandt jeg mig i det hemmelige Statspolitis smalle Cellegang i Prinz Albrechtsstrasse i Berlin. En stor, intelligent udseende SS-Mand modtog mig. Mit

mishandlede Ansigt bemærkede han ikke. Den Slags var for ham noget gammelkendt og selvfølgeligt.

Jeg maatte sætte mig paa en Taburet, der stod til højre for hans Pult. Han havde ingen Hast med at laase mig inde, for han var i Øjeblikket optaget af en for ham øjensynlig meget interessant Underholdning.

Foran ham stod en stor, bred Mand.

Jeg kendte ham straks.

Det var Grigori Dimitroff. Manden, der sammen med Popoff og Tanneff og van der Lubbe var blevet anklaget af Nazisterne for at have stukket den tyske Rigsdag i Brand. Dimitroff og hans to Kammerater ventede paa at blive ført til Moskva.

For Rigsrettens Domstol i Leipzig havde Dimitroff vist sig som en klogere Taktiker end sine nationalsocialistiske Anklagere. Dengang kunde man endnu ikke ganske lade Masken falde. Udlandet var en mægtig Faktor, som Magthaverne i det tredie Rige endnu maatte regne med.

Samtalen drejede sig om det tredie Riges Ægteskabslaan.

SS-Manden forfulgte med Haardnakkethed den Tesis, at Laanet var det første Skridt til den kommende Folkesocialisme. Han tiltalte Grigori Dimitroff familiært »Gustav« og afviste heftigt dennes Indvending, at man med et Laan i Øjeblikket maaske kunde købe et Køkkenskab, men langtfra var i Stand til at ernære et Barn.

For ham betød disse Laan, som senere skulde betales tilbage, det tredie Riges Socialisme.

Tusind Mark var efter den mangeaarige Arbejdsløshedsperiode særdeles mange Penge, og hvert nyfødt Barn satte Gælden ned med to Hundrede og halvtreds Mark. Paa fire Aar, med fire Børn, var man gældfri.

Under sin Samtale med SS-Posten mønstrede Grigori Dimitroff mig uafbrudt. Med fuldstændig forslaaet Næse,

Ansigtet oversmurt med Blod og opsvulmet til Ukendelighed, ubarberet og snavset, kan jeg ikke have været noget særligt tiltalende Syn. I det Øjeblik, da den slanke Bulgarer Popoff brød ind i Samtalen, gik Dimitroff hen ad den smalle Cellegang og aabnede sin Celle, der ikke mere var laast. Lidt efter kom han igen med en tændt Cigaret og begav sig direkte ind i Klosettet, der laa overfor mig. Efter knap et Sekunds Forløb kom han igen til Syne.

Uden Cigaret. —

I Øjeblikket havde jeg slet ikke Lyst til at ryge. Jeg havde kun den ene Længsel, et eller andet Sted, at komme til Ro i en eller anden Celle. At overstaa Natten. Samle Kræfter til den kommende Dag. Hvormange Dage af den Slags kan jeg endnu holde ud?

Efter nogle Øjeblikkes Tøven rejste jeg mig trods alt og bad om Lov til at træde af. Jeg kunde ikke lade være med at anerkende denne Gestus af Medfølelse fra Dimitroff, der bød en Cigaret. Jeg vidste, det i dette Øjeblik var det eneste, han kunde byde mig. At han straks havde tænkt paa det, viste hans stærke Menneskelighed.

Det var kun nogle Uger siden, at jeg havde talt med hans Søster i Stockholm. Jeg havde lært hende at kende under et stort Massemøde. Hun talte for sin store Broders Frikendelse.

Nu var han fri.

»Forsvind,« sagde SS-Manden og fordybede sig igen i sine Problemer fra Hitler-Socialismen. Begærligt sugede jeg saa alligevel Røgen fra den brændende Cigaret i Lungerne. Sug for Sug. Et Svimmelhedsanfald gik nogle Øjeblikke gennem min Krop. Da jeg igen havde indtaget min Plads paa Taburetten, bemærkede jeg, at Diskussionsklubben havde formeret sig med en tredie. Det var Tanneff.

Lille og undersætsig, som han var, virkede han beroligende fredeligt ved Siden af den nervøse Popoff.

Min Tilstedeværelse syntes ikke længere at behage SS-Manden.

Pludselig rejste han sig og lukkede mig ind i min Celle. Som en Død faldt jeg om paa min Sovebriks. Jeg havde ondt i Øjnene af Lyset, der brændte i Loftet om Natten. Jeg længtes efter Hvile. Efter Mørke. Uafbrudt hørte jeg de tre Bulgarers diskuterende Stemmer.

I Morgen, i Morgen, i Morgen ... hamrede det i mine Tanker.

Jeg havde spillet Lederen fra Gestapos kommunistiske Afdeling et slemt Puds. Paa Grund af en »alvorlig« Meddelelse fra min Side til Gauleiter Karl Kaufmann fra Hamburg havde han været tre Maaneder under Særbevogtning i Afværge-Internatet, fordi man vilde prøve om det passede, hvad jeg meddelte, at Doktor Braschwitz i Virkeligheden skulde være en forklædt GPU-Agent. Det passede desværre ikke. Det kunde heller aldrig passe. Dengang opfyldte Meddelelsen sit Formaal, idet den ansvarlige Leder af Afdelingen for Bekæmpelsen af Kommunismen i Det hemmelige Statspolitis Internat for en rum Tid blev sat ud af Spillet.

I Dag maatte jeg betale Regningen. Efter Optakten fra i Gaar var jeg ikke i Tvivl om, hvordan Enden vilde se ud. Langsomt gled jeg dog ind i en dyb, dødlignende Søvn. Det sidste, jeg endnu kunde tænke, var det stadigt tilbagevendende Ord: I Morgen.

Det blev hurtigt nok Morgen, og dermed blev jeg ført for Doktor Braschwitz.

Længe saa han paa mig. Saa sagde han: »De har været heldig, at De har udsøgt Dem min Person. En anden Kom-

missær havde glat ladet Dem skyde. Jeg vil ikke gøre det. De har, uden at vide det, vist mig en stor Tjeneste.«

Noget forbløffet tumlede jeg tilbage til Cellen efter Forhøret. Jeg var den Dag kommet fra det endog uden Slag. Hvilken Tjeneste kunde jeg Fæ have vist denne Kommissær. Det vil evigt være mig en Gaade. Denne Aften hørte jeg de tre Bulgarers Stemmer for sidste Gang. De havde faaet Besked om, at de næste Dag vilde blive udvist af Tyskland.

De havde faaet russisk Statsborgerskab.

Tilbage blev Torgler, Kommunisternes tidligere Afdelingsleder i Rigsdagen. Maaske sad han ogsaa et eller andet Sted i en af disse Eneceller. Helt afskaaret fra Omverdenen. Jeg hilste det som en Befrielse, at det efter nogle Dages Forhør hed sig, at jeg først skulde i Gestapos Undersøgelsesfængsel i Berlin.

I Kolumbia.

Jeg vidste jo ikke, hvad Ordet — »Kolumbia« — indebar.

Det er ganske bestemte Tildragelser, der i Aarenes Løb uudsletteligt præger sig i Hjernen og dermed i Erindringen. Det behøver ikke at være store Begivenheder. Ofte er det de smaa Indtryk, som er de blivende. Naar jeg tænker paa Ordet — Kolumbia — hører jeg uvilkaarligt en hjerteskærende Stemme — Det var ikke mig, Det var ikke mig. Jeg har aldrig set denne »Det var ikke mig«. Han er for mig aldrig blevet en Personlighed, men kun en Stemme.

Kolumbia var for mig Eksemplet paa, at Nationalsocialismen ikke kunde betyde nogen endelig Løsning for Tyskland. Grusomheder og hemningsløs Udfoldelse af de laveste

Instinkter maatte en Dag føre denne djævelske Ideologi til det moralske Sammenbrud.

Dette interne Gestapofængsel i Berlin lærte mig dog ogsaa, at Mennesket er et Væsen, som kan bære det umenneskelige. Her var enhver Befaling, enhver Kommando kun beregnet til at træde Menneskeværdet i Støvet.

De Fanger, der var ført hertil, blev paa kort Tid forvandlet til ikke blot legemlige, men ogsaa sjælelige Vrag.

Den ene Aften var den anden lig.

Henimod Klokken seks kom Fangevognen og udspyede sin elendige Fragt. Med Spark og Knippelslag blev de indkomne drevet fra Fangevognen til Fængslet. Jaget gennem Gangene. Op og ned. Stillet mod Murene. Med Hælene sammen og Næsen fladt mod Væggen. I Timevis. Hver Aften hørte vi i Cellerne de samme stereotype Spørgsmaal: »Hvorfor er du her? Hvad har du lavet?« Hver Aften hørte vi de samme Lyde fra Fangerne, som blev mishandlet.

Og hvordan var ikke saadan en Dag i Kolumbia!

Et Intet. En endeløs Kæde af Kval. Det begyndte allerede om Morgenen. I Cellerne var ingen indbyggede Kloseter. Heller ingen Nødtørftsspand. Kun een Gang om Dagen maatte man træde af, i Huj og Hast. Den der ikke naaede det, maatte gaa rundt med den smertende Trang i Blæren endnu en Dag og endnu en Nat. Hver Morgen paany lød Obersturmførerens skingre Fløjte, som sagde os, at vi skulde gøre os færdige til Fritime.

Bjørnedans kaldte SS-Posterne det ironisk.

Og det blev en Bjørnedans.

Som en Hjord Kvæg blev vi halvvejs løbende jaget over Gaarden. Skulde gøre gymnastiske Øvelser, som højst en sportstrænet Krop kunde yde. Gamle Folk, der med deres bedste Vilje ikke kunde gøre tolv Knæbøjninger, skulde foretage dem i langsomt Tempo ved Tælling fra et til

seksten. Ellers blev deres Hænder traadt i Stykker, og de maatte finde sig i nedværdigende Grovheder fra unge Fyre. Jøder blev forsynet med Boksehandsker, og det var en kongelig Spøg for Hitlers unge Garde, naar begge Parter bearbejdede hinanden i umulige Stillinger for dermed at købe sig endnu en Dags Liv i Cellen.

Seks Uger af dette Liv havde jeg nu bag mig.

Alt for mange Grusomheder afstumper. Eftermiddagen var egentlig den bedste Tid. Saa blev SS-erne ekserceret af deres egne Folk. Vi kunde høre Trænernes Kommandoord inde i vores Celle.

For nogle Dage siden havde vi faaet en Slags Lempelse om Aftenen.

En tyk Sagfører, der laa overfor mig, havde opdaget en passabel Udvej. Hver Aften, netop efter at de nyankomne var tilbørligt modtagne, lød Raabet »Flyveralarm« gennem Fængslet. Det var Signalet til os om, at vi hurtigst muligt skulde begive os i Dækning. Lynhurtigt krøb enhver under sin Sovebriks og afventede Begivenhederne, som hver Aften udviklede sig paa samme monotone Maade.

Her og der blev Cellen aabnet, og en Horde SS-Vagter førte den, der laa under Sengen, til Cellegangen, hvor han maatte besvare det evigt tilbagevendende Spørgsmaal, hvad han vilde have gjort med SS, hvis »Kommunisterne« var kommet til Magten. For disse Folk var alt, hvad der ikke var Nazi — Kommunisme.

Resultatet var Slag. Enten fordi Fangen »løj«, naar han sagde »Slet ingenting«. Eller han vilde slippe udenom Spørgsmaalets konkrete Betydning ved Udflugter. Da Sagføreren var temmelig svær, kunde han desværre ikke kravle under Sengen, men maatte til en vis Grad sætte Sengen over Maven. Han besluttede at gøre en Ende paa denne

Tilstand. Paa sin Maade. Naar SS vilde have den Fornøjelse, saa maatte de have den i en anden Form.

Ved Cellekontrollen fandt SS-Troppen, at den tykke ikke laa under Sengen. Forbløffet saa SS-Folkene en bred og værdig Mand staa i Hjørnet af Cellen. Paa Hovedet havde han sat sin Spiseskaal, foran Munden holdt han sit Drikkekrus. Paa det forbavsede og perplekse Spørgsmaal fra Tropslederen om, hvad det skulde betyde, svarede han beroligende:

»Meget stort Gasangreb.«

Siden den Aften havde vi ikke mere Flyveralarm, men Gasangreb.

Saa er der Ro til Midnat.

Maaske en eller anden har Staastraf. Det er ikke mere nogen Sensation. Delinkventen bliver ført ud paa Gangen og maa staa stram med samlede Hæle. For at han ikke hemmeligt kan bevæge sig, bliver der med Kridt malet en Streg omkring de samlede Fødder paa Gulvet. Og saa staar han der. Tre Timer. Seks Timer. En Nat. Ligemeget. Paa et eller andet Tidspunkt falder han om. Forlagslederen fra USP (Uafhængige Socialister) stod 56 Timer.

Først ved Midnat kommer der igen noget Liv i Bygningen.

Regelmæssigt som et Vækkeur bliver Cellen ved Siden af mig aabnet. Regelmæssigt som et Pendulurs Slag falder de tunge Hug af Gummikniplen paa et værgeløst Menneske, der ligesaa regelmæssigt udstøder sit, »Det var ikke mig«. Ikke engang, hvad han skulde tilstaa, har jeg kunnet faa at vide. Hans Kighul i Cellen var overmalet med sort Farve. Aldrig gik han frem og tilbage i sin Celle om Dagen. Denne rastløse Gang, naar det indespærrede Væsen ikke ved, hvad det skal stille op med det kosteligste i Livet,

Tiden, og kun har een Tanke, at dette »i Dag« dog endelig maatte blive afløst af »i Morgen«.

Jeg ved ikke, om han var gammel eller ung. Lille eller stor. Sikkert er kun eet, han var allerede dengang en levende Ruin. En Ruin, som ikke kunde dø, fordi man hver Aften med fuldt Overlæg lod saa meget Liv blive tilbage i den ulykkelige, at han havde Kræfter til den næste Dag og kunde vente paa den næste Nat. Dødsenssikkert havde man berøvet ham alle Muligheder for selv at gøre en Ende paa sit Liv.

En Søndag fik vi at se, at endog Ufornuft har en Mening.

Vi kom tilbage fra Bjørnedans. En tyk SS-Mand lukkede os ind. Han havde øjensynlig sin gode Dag, for han indledede en Underholdning med os.

»Ved I nu ogsaa, hvorfor vi gør alt detteher?« spurgte han vennesælt een af Fangerne, der ventede foran sin Celledør.

»For at opdrage Jer til rolige, anstændige, fredselskende Borgere,« svarede han selv og lukkede os derpaa ind. Denne Gang blev vi altsaa informeret. Jeg har endnu i Dag det Indtryk, at denne Mand troede paa sine Ord og selv var saa kuet i sin Tankegang, at han mente, at vores Behandling var den eneste rigtige Opdragelse.

Den slette Aand fra Potsdam var i Virkeligheden hans Religion.

Uranienburg er et Paradis.

Javist. Det er ogsaa en Koncentrationslejr. En meget kendt Lejr endda, saa bekendt, at Rigsministeren for Propaganda, Hr. Goebbels, ofte ikke kunde komme udenom at forevise denne Lejr for Udlandet. Det var endog opportunt at gøre dette, allerede af den Grund, at der i Udlan-

det var udkommet en Bog under Titlen »Uranienburghelvedet«, skrevet af en Koncentrationslejrfange, der var flygtet fra denne Lejr.

Man siger, en Sag har to Sider. Uranienburg havde mere end to Ansigter.

For os tredive Mand, som ganske uventet blev transporteret hertil fra Kolumbia, var denne Lejr den ideelle Rekreation.

Hvad angik det os, at Lejren havde en Feldwebel, som man efter Remarque's Roman, »Intet Nyt fra Vestfronten«, kaldte »Himmelstoss«, fordi denne typiske Nazi paa et Haar lignede ham, som Remarque saa herligt træffende har beskrevet i sin Bog.

Det rørte os ikke.

Uranienburg havde ganske andre Nydelser for os.

I Sammenligning med Kolumbia havde den endog uhyre Fordele. Her i Lejren kunde vi frit gaa omkring. Saa ofte vi blev trængende, kunde vi forrette vores Nødtørft. Her fik vi vore Maaltider regelmæssigt, ikke som i Kolumbia, sommetider og sommetider ikke. Vi maatte skrive og meddele vore Slægtninge, at vi endnu levede og hvordan vi levede. Vi maatte endog eventuelt faa Besøg af Slægtninge. Vi maatte her en Mængde Ting, som vi i Kolumbia allerede havde opgivet for altid. Hvad angik det os, at vi ogsaa her fik Prygl.

Slag var noget, som hørte til Naziregimet.

I Uranienburg lærte jeg Erich Mühsam at kende. Denne Digter, der sammen med Ernst Toller var Medlem af Räterrepublikken i München. I Aarenes Løb har jeg lært mange Mennesker at kende i det tredie Riges forskellige Fængsler og Lejre. Ingen har gjort et saa dybt Indtryk paa mig som han.

Jeg kendte ham straks.

Han saa netop ud, som man altid saa ham i Bøger og Tidsskrifter.

Hans lidt foroverbøjede Skikkelse og graasprængte Bakkenbarter gav hele Personen et uendelig hjælpeløst og barnligt Præg. Det var det første Indtryk, jeg fik af ham.

Jeg tror, at Erich Mühsam har været den eneste politiske Fange, der blev ubetinget respekteret af alle, ogsaa de kriminelle. For i denne lille Mand, der altid pudsede sine Lorgnetter og allerede hørte daarligt — Nazisterne havde ved forskellige Forhør gjort Skade paa hans Hørelse — i denne Mand sad et ubændigt Mod.

Meget har Erich Mühsam maattet lide, før hans Maal var fuldt. Han veg aldrig af Forsigtighed blot et lille Skridt fra sin lige Vej. En eller anden udenlandsk Journalist vilde engang tale med Erich Mühsam. Denne vægrede sig ved at udtale sig, fordi han saa maatte besvare Spørgsmaalet om han blev mishandlet, med Ja. Han haabede, at Journalisten ogsaa vilde forstaa hans Vægring.

Lejrkommandanten befalede Erich Mühsam, at han skulde svare og ikke fortie eventuelle Grusomheder. Lejrkommandant Schaefer regnede med, at han ikke vilde vove at forebringe Klagen, naar han, Lejrkommandant Schaefer, var til Stede.

Uden et Ord løsnede Erich Mühsam sin Skjorte og viste den bestyrtede Journalist sin mishandlede Krop.

Han førte dermed Lejrkommandantens Paastand, at der ikke blev pryglet i Lejren, ad acta.

Aldrig var Erich Mühsam ensom eller isoleret.

Aldrig fornægtede han Fællesskabet med de Arbejdere, som søgte ham. Han kendte alle og alle kendte ham.

Jeg har ikke oplevet hans Dødsdag i Lejren. Uranienburg, »Paradiset« var for mig kun en Gennemgangslejr til en anden Koncentrationslejr. Den tredivte Juni 1934, den

samme Dag som Röhm-Opgøret, blev Erich Mühsam om Aftenen hentet ud fra sin Barak og slet og ret klynget op i Uranienburglejrens Kloset.

Jeg saa Mr. X for første Gang i Foraaret 1944.

Jeg var for en kort Tid blevet Kalfaktor i Hamburgs Undersøgelsesfængsels Epidemiafdeling. Det var et broget sammensat Fængsel, som her ventede paa Livet eller Døden. Hollændere og Danskere, Nordmænd og Polakker, Jøder og Russere, Tyskere og Franskmænd. Udlændinge var blevet en sædvanlig og ikke længere paafaldende Fremtoning i Tyskland. Saukel havde tvunget Millioner og atter Millioner til Tyskland fra alle Dele af det besatte Europa for med deres Arbejdskraft at føre den næsten allerede tabte Krig til en sejrrig Afslutning.

»Du maa ikke tale eet Ord med dem!«

Vores Sygepasser, — som vi populært kaldte General Müde (Træt), fordi han altid væltede hele Arbejdet over paa sine Kolleger, — gjorde Holdt foran min Celledør og betydede mig, at her laa en Mand, der egentlig slet ikke længere havde Ret til at være blandt de levendes Tal. For ca. et Aar siden var denne mærkelige Fange kommet fra Norge. Han var under Transport til Wolfenbüttel. Undervejs blev han syg og blev paa Grund af svær Tuberkulose indlagt paa Hamburgundersøgelsesfængslets Epidemiafdeling. Der havde man administrativt glemt ham.

Han var dømt til Døden og skulde henrettes i Wolfenbüttel.

Opholdet paa Sygehuset betød for ham Livet.

Apatisk laa han i sin Seng og besvarede de Spørgsmaal, General Müde stillede ham, paa det gebrokne Tysk, han kunde tale. Hans hele Ordforraad indskrænkede sig til nogle faa Ord.

Senere havde jeg ofte Lejlighed til at veksle nogle Ord med ham.

Særlig, naar General Müde havde sin Frieftermiddag, og Humpelfranz havde Stationstjeneste.

Han har ogsaa fortalt mig sit Navn. Desværre har jeg glemt det. Han var Fisker højt oppe fra Norge. Han havde skjult engelske Marinesoldater, som var landet der med en Specialopgave. En Nat blev han og hans Familie arresteret af Tyskerne. Og med ham en hel Række Fiskere fra hans Landsby.

De fleste blev dømt til Døden. Til dem hørte ogsaa han. Han vidste intet om sin Kone og sin fircaarige Datter. Indtil nu er dette kun en dagligdags Historie, passeret Hundrede og Tusinde Gange under Krigen. Naar jeg alligevel fortæller det, har det en anden Grund.

I 1944 var Slaget ved Stalingrad tabt. Det tredie Rige havde allerede ogsaa haft sit Stalingrad paa Havet, idet de tyske U-Baades Angrebskraft var blevet slaaet ud ved en udenlandsk Amatørs Opfindelse. Det tyske Folk var blevet krigstræt og længtes efter det endelige Nederlags Dag for derved at faa Fred. Aaben Modstand mod Hitler var dødsfarlig. Var endnu for tidlig. Men den hemmelige Modstand organiserede sig allerede spontant alle Vegne. Ikke saa følelig for Udlandet, men dog mærkbar for Naziregimet.

I Hamburg var den ledende Fængselslæge, Dr. Schädel. Ved hans Side stod Fængselssygepasser Völker. Mange Udlændinge har uden at vide det disse to Mænd at takke for Livet.

Hvis en eller anden Udlænding med en politisk Historie ankom til Fængslet og blev syg, saa var det disse to Mænd, som sørgede for, at Udlændingen blev saa længe som muligt under deres Pleje.

Mr. X var et Mønstereksempel paa deres Indsats.

Nordmandens Sygejournal blev stadig forlagt. Hans Overforselsjournal til Wolfenbüttel beroede et eller andet Sted i en eller anden Afdeling af Hamburgs Undersøgelsesfængsel. Dr. Schädel holdt faktisk denne Nordmand skjult for Offentligheden, idet han stadig skrev ham syg.

Det blev efterhaanden et Væddeløb med Krigshistorien. Desværre tabte han alligevel til Slut. Jeg ved ikke, hvilket Fæ der alligevel en Dag har gravet Journalen frem, eller om der er kommet et Krav fra Wolfenbüttel. I alle Tilfælde gik det saadan for den arme Djævel efter et Aars Sygeleje.

Efterretningen ramte os som et Lynnedslag, at Mr. X skulde gøre sig klar til næste Dag at afgaa med Transport til Wolfenbüttel. Roligt og fattet fandt Manden sig i sin Skæbne. Sygepasser Völker havde Stationstjeneste den Nat. Til hen paa Morgenstunden sad vi skiftevis i hans Celle for at hjælpe ham over den tunge Nat.

Vore Indvendinger, at han kun skulde til et andet Lazaret i Wolfenbüttel skød han paa det bestemteste til Side. Han gjorde sig ingen Forhaabninger om sin Skæbne mere.

Om Morgenen ved Femtiden skulde han bringes til Centralen for at blive afhentet der. Vaklende og usikker forlod han efter et Aars Sygeleje sin Celle.

Paa Stationsgangen standsede han pludselig sine Skridt.

»Lad mig bede for alle disse Mennesker,« sagde han til mig, da han vidste, at jeg kunde forstaa hans Sprog. Saa foldede han sine Hænder og talte højt og tydeligt: »Fadervor, du som er i Himlen« i Celleafdelingens Stilhed.

Vaklende gik han ned ad Trappen til Centralen.

»Haabløst,« sagde Völker, da han kom op til mig.

»Jeg har endnu engang set hans Transportbevis. Han er dømt til Døden og bliver henrettet. Jeg har tabt Slaget.«

DE FORENEDE NATIONER — BAGGRUND OG TILBLIVELSE

Af Adjunkt *Aage Fasmer Blomberg.*

Den 28. Juni 1914 affyrede en serbisk Gymnasiast en Række Revolverskud mod den østrigske Tronfølger og dræbte ham. Begivenheden fandt Sted under Tronfølgerens Besøg i Bosniens Hovedstad Serajevo og gjorde i Løbet af faa Timer den ellers ukendte By kendt over store Dele af Verden; efter 5 Ugers Forløb havde disse skæbnesvangre Skud ført til den første Verdenskrig, der i de følgende Aar direkte eller indirekte kom til at berøre de fleste Lande paa Jorden og indlede Europas Forarmelse. Med mere Ret, end han maaske troede, sagde den britiske Udenrigsminister Grey i Underhuset i Augustdagene 1914, »Lygterne gaar nu ud overalt i Europa; vi vil ikke se dem tændt igen i vor Levetid«. En lignende Frygt greb mange Mennesker; for første Gang gik det op for alle Verdens Folkeslag, at en hvilkensomhelst Krig ligegyldig, hvor den brød ud, kunde komme til at ramme dem alle; da Krigen var forbi, forstod man, at det eneste Værn mod en fremtidig Krig var, at alle Staterne sluttede sig sammen for at forhindre en ny Verdenskatastrofe.

Tanken om at danne et Værn mod fremtidige Krige var ikke ny. Gang paa Gang havde blodige Kampe paa Europas Slagmarker vist, at der i høj Grad var Brug for en international Ordning, som kunde sikre Folkeslagene deres Frihed og beskytte dem mod Angreb. I Tidernes Løb

havde Filosoffer og Statsmænd udkastet Ideer og Planer, som byggede paa Nationernes Samarbejde, og som skulde sikre en evig Fred. En af dem var f. Eks. den franske Abbed St. Pierre, der efter den spanske Arvefølgekrigs blodige Begivenheder og skaanselsløse Plyndringer af Landene stillede Forslag om et Forbund af Europas forenede Stater. Han deltog selv i Fredsforhandlingerne i Utrecht 1713 som Sekretær i den franske Delegation. Det af ham planlagte Forbund skulde anerkende de Grænser, der blev trukket paa Fredskonferencen, saaledes at status quo blev bevaret, og Forbundets Medlemmer skulde forpligte sig til aldrig at gribe til Vaaben, men lade alle Stridsspørgsmaal løse ved Voldgift, og hvis nogen af Forbundets Medlemmer krænkede Bestemmelserne, skulde det rammes af internationale Sanktioner.

St. Pierres Drøm om et europæisk Forbund blev en Utopi, men efter Napoleonskrigene i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede blev den russiske Kejser Alexander I en ivrig Talsmand for Dannelsen af et europæisk Statsforbund, hvis Hovedformaal skulde være Sikring af Freden og stabile Forhold i de forskellige Lande. Der dannedes virkeligt et saadant Forbund i 1815, den hellige Alliance; Medlemmerne var ikke Staterne, men Fyrsterne selv. Forbundet fik Tilslutning fra næsten alle Fyrster, bortset fra den engelske Konge, Paven og den tyrkiske Sultan. Ifølge Pagten skulde Fyrsterne tage Bibelen som Rettesnor for deres Handlinger, betragte hinanden som Brødre og yde hinanden Hjælp og Bistand. Over for Undersaatterne skulde de optræde som Familiefædre og styre og lede dem paa en saadan Maade, at det beskyttede Religionen, Freden og Retfærdigheden.

Den hellige Alliance blev uden nogen virkelig politisk Betydning, den østrigske Udenrigsminister Metternich

kaldte da ogsaa Forbundet for »et højtklingende Intet«, langt større Betydning fik det Samarbejde, der efter Wienerkongressen indlededes mellem Stormagterne, og som paa talrige Konferencer i Tiden mellem 1815 og 1914 løste mange og vanskelige Spørgsmaal, der truede den europæiske Fred; især lykkedes det for Stormagterne trods Oprustning og Krigsforberedelse at bevare Freden i Europa fra 1871 til 1914, men Samarbejdet gik som sagt i Stykker ved Skuddene i Serajevo.

Folkeforbundet.

Under den første Verdenskrig levede dog stadig Tanken om at skabe en mellemfolkelig Organisation til Samarbejde mellem Folkene, ja, Tanken om at frelse Menneskeheden for Krigen vandt stadig flere og flere Tilhængere og gjorde sig trods Krigslarmen mere og mere gældende. Den første Tilskyndelse til Dannelse af en Verdensorganisation kom fra England, hvor Lord Cecil i 1916 fremsatte Ideen om en tvungen Konference. Planen sendtes til U. S. A., hvor Præsident Wilson blev stærkt grebet af Ideen; i et af hans berømte 14 Punkter fra Januar 1918 hedder det: »Et almindeligt Forbund af Nationer bør dannes paa Grundlag af specielle Aftaler i den Hensigt at skabe gensidige Garantier for saavel smaa som store Staters politiske Uafhængighed og territoriale Integritet.«

Under Forhandlingerne i Paris, hvor man diskuterede Folkeforbundets Oprettelse, fik Wilson gennemført, at Folkeforbundspagten kom til at udgøre en Del af Fredstraktaten. Den 25. Januar 1919 lykkedes det ham at faa Fredskonferencen til at beslutte, at Folkeforbundet oprettedes i og med Fredstraktatens Ikrafttræden, hvad der skete den 10. Januar 1920. Statsmændene paa Konferen-

cen fandt det paa Grundlag af Erfaringerne fra det 19. Aarhundrede indlysende, at man ogsaa i Folkeforbundet maatte tage Hensyn til Stormagterne, der derfor fik fast Sæde i Folkeforbundsraadet, og dette fik Myndighed til at gribe ind i alle internationale Forhold, der truede Freden.

Folkeforbundets Maal var 1) at bevare Verdensfreden og søge internationale Stridigheder løst ad fredelig Vej og 2) at organisere det almindelige Samarbejde mellem de forskellige Stater og Folk paa alle Civilisationens Omraader. Det er ikke her Hensigten at komme ind paa Folkeforbundets Organisation og dets Virksomhed i Mellemkrigstiden; Tiden viste, at det Haab, man havde sat til det mellemfolkelige Samarbejde, blev sørgeligt skuffet. Det blev i høj Grad en Svækkelse for dets Autoritet, at U. S. A. ikke blev Medlem, og at Sovjetunionen heller ikke var Medlem i de første 14 Aar, i 30erne meldte Japan, Tyskland og Italien sig ud. En Svækkelse for Folkeforbundet var ogsaa dets Mangel paa virkelige Magtmidler, hvorved det havde kunnet hævde Folkeretsreglerne og dets Beslutninger paa det politiske Omraade. Medens Frankrig gennem hele Perioden ønskede at give Forbundet effektive Magtmidler, strittede Storbritannien imod; da Italien angreb Abessinien, Japan Kina og de økonomiske Sanktioner mod Italien blev en Fiasko, viste det tydeligt, hvor lidt Værn Forbundet kunde yde sine Medlemmer, men ogsaa Medlemsstaternes Ængstelse for at tage Beslutninger og anvende deres Stridskræfter i den gode Sags Tjeneste. Efter Hitlers Magtovertagelse i 1933 og Dannelsen af Berlin-Rom Aksen stod det klart for alle, at Folkeforbundets Nederlag var uopretteligt; i Storbritannien sejrede med de konservative Regeringer i 1930erne den Opfattelse, at man kunde bevare Freden ved at iagttage Neutralitet og Pas-

sivitet over for Aksemagternes Voldspolitik. Paa Folkeforbundets Delegeretforsamling i 1938 var Storbritannien Talsmand for, at de enkelte Medlemmer skulde have Ret til militær Neutralitet.

Det skete ogsaa i Folkeforbundets Dage, at vigtige internationale Spørgsmaal særlig af financiel-økonomisk Art behandledes paa internationale Konferencer uden Folkeforbundets Medvirken. Da det i 1930erne blev en Kendsgerning, at Folkeforbundet var ineffektiv paa det politiske Omraade, vendte Stormagterne i 1938 tilbage til det gamle Stormagtsspil fra Tiden før 1914 og søgte paa Konferencerne i Berchtesgaden, Godesberg og München endnu en Gang at redde Freden; først da de motoriserede tyske Tropper rullede ind over den tjekkiske Grænse i Marts 1939, og Hitler holdt sit Indtog i Praha, forstod Chamberlain og hans Rgering, at den nationalsocialistiske Bølge kun kunde standses ved, at de fredselskende Nationer i Verden støttede hinanden og med Magt slog Voldspolitikken ned; om Sommeren førte Angrebet paa Polen til den anden Verdenskrig.

Folkeforbundet havde ikke haft Held til at naa sit vigtigste Maal, at forhindre Krig, men paa en Række andre Omraader havde det løst en Mængde Opgaver f. Eks. paa mange »humane« Omraader, og sammen med den internationale Domstol i Haag og det internationale Arbejdsbureau har det gjort en Række Erfaringer med Hensyn til at organisere og bevare Freden, som kommende Slægter kan bygge videre paa.

De Forenede Nationer.

Da Folkeforbundet i Slutningen af 1930erne smuldrede hen, var U. S. A. slaaet ind paa en Neutralitetspolitik, hvis Formaal var at sikre Landet mod at blive indblandet i en

europæisk Storkrig; først efter Tysklands Angreb paa Polen den 1. Sptember 1939 og Polens Nederlag lykkedes det Præsident Roosevelt lidt efter lidt at lede det amerikanske Folk væk fra Neutralitetspolitikken og erstatte den med en Politik over for Storbritannien, der mere og mere betød en virkelig Støtte for dette Land. Ligesom U. S. A. regnede Sovjetunionen fra 1938 med, at Storkrigen var uundgaaelig; for dette Land, der frygtede et nazistisk Angreb, gjaldt det først og fremmest om at vinde Tid, og da det var klar over Folkeforbundets Fiasko og mistroisk over for Vestmagternes Politik, sluttede det Sommeren 1939 en Venskabstraktat med Tyskland, der holdt til den 22. Juni 1941, da Hitlers Angreb tvang dette Land til Forbund med England. U. S. A. tog foreløbig ikke direkte Del i Krigen, men Japans Angreb i Slutningen af 1941 førte til, at Storbritannien, Sovjetunionen og U. S. A. forenede deres Kræfter, militære og økonomiske, i Kampen mod de fælles Fjender.

Straks ved Krigens Begyndelse tog man fat paa at drøfte, hvad man skulde gøre for at sikre Verden mod en ny Katastrofe; særlig i U. S. A. og Storbritannien forstod man, at det ikke blot gjaldt om at vinde Krigen, men ogsaa skabe Sikkerhed i Verden; det maatte være Maalet, man stræbte henimod: at samle alle fredselskende Nationer.

Af største Betydning blev Mødet ude paa Atlanterhavet mellem Præsident Roosevelt og Premierminister Churchill. De to store Statsmænd drøftede bl. a. den kommende Fredsordning; den 14. August 1941 udstedte de Atlanterhavserklæringen, hvori det hed: »Naar det nationalsocialistiske Tyskland er blevet endelig tilintetgjort«, haaber de (Roosevelt og Churchill), at der vil blive sluttet en Fred, inden for hvis Rammer der vil blive givet alle Nationer Mulighed for at leve i Sikkerhed inden for deres Grænser, og som

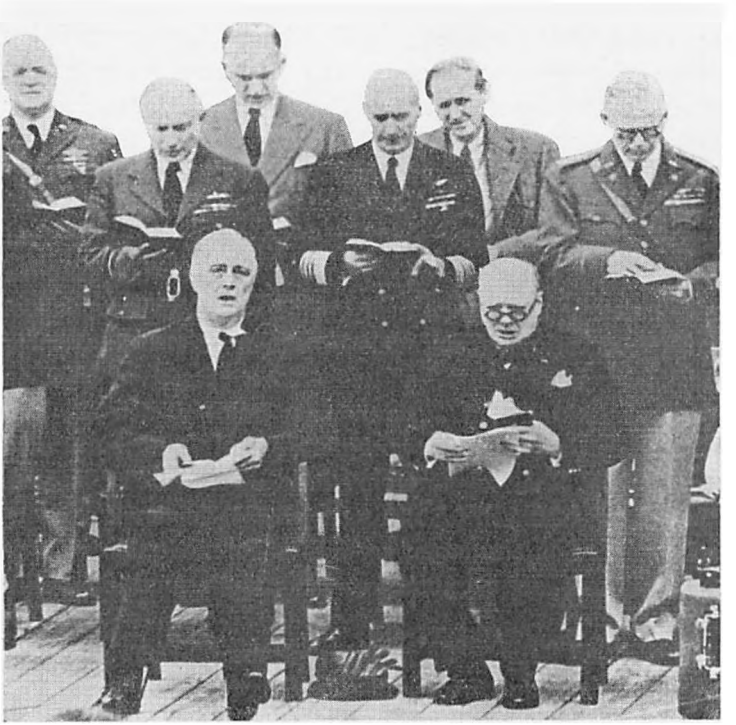

Roosevelt og Churchill ved Modet paa Atlanten.

vil sikre, at alle Mennesker i alle Lande kan leve deres Liv fri for Frygt og Nød.« Som en Forudsætning for en saadan Fred nævnes i Erklæringen Afvæbning af angrebslystne Magter, »indtil der kan gennemføres et System til fælles Sikkerhed paa et bredere Grundlag.«

I den følgende Tid arbejdedes der videre med Mulighederne for at skabe det af de to Statsmænd omtalte System til fælles Sikkerhed, og i Washington kom man den 1. Januar 1942 Realiseringen endnu et Skridt nærmere. Denne Dag blev saa betydningsfuld i de Forenede Na-

tioners Historie, at man med Rette har kaldt den »De Forenede Nationers officielle Fødselsdag«; den Dag vedtog ikke mindre end 26 allierede Nationer »De Forenede Nationers Deklaration«; i denne gik de alle ind for de Maal og de Principper, som var blevet udtrykt i det atlantiske Frihedsbrev, og forpligtede sig til at sætte alle deres militære og økonomiske Kræfter ind mod de fælles Fjender og til ikke at slutte Separatfred. Churchill opholdt sig paa det Tidspunkt i Washington, og sammen med Præsident Roosevelt opfordrede han den danske Gesandt i Washington, Henrik Kauffmann til at tilslutte sig Deklarationen. Kauffmann var ikke sen til at handle, klart saa han, hvilken Betydning Undertegnelsen kunde faa for Danmarks fremtidige Stilling, og allerede Dagen efter, den 2. Januar, undertegnede han Erklæringen paa Danmarks Vegne, idet han udtalte, at den danske Regering befandt sig under tysk Tvang og derfor ikke var frit stillet til at undertegne Erklæringen. Det skulde senere vise sig, at Kauffmann havde handlet rigtigt, thi Undertegnelsen blev Anledningen til, at Danmark i Foraaret 1945 blev indbudt til at deltage i San Franciscokonferencen.

Halvandet Aar senere afholdtes Udenrigsministermødet i Moskva; Eden, Hull og Molotov mødtes her i Oktober 1943 og enedes om at lade afholde en Konference, der skulde forberede Dannelsen af en Organisation, hvis Maal det skulde være at opretholde den internationale Fred og Sikkerhed. Denne Konference aabnedes i August 1944 i Dumbarton Oaks ved Washington. Embedsmænd fra Storbritannien, U. S. A. og Sovjetunionen drøftede i Tiden 21. August til 28. September Dannelsen af Verdensorganisationen, og fra 28. September til 7. Oktober drøftede Repræsentanter fra Storbritannien, Kina og U. S. A. samme Emne. Resultaterne af Drøftelserne blev betydningsfulde, man blev

enige om Rammerne for en saadan Verdensorganisation, men enkelte Spørgsmaal som f. Eks. Afstemningsreglerne i det kommende Sikkerhedsraad kunde man ikke enes om; under Mødet paa Krim i Februar 1945 blev imidlertid Churchill, Roosevelt og Stalin enige om dette Spørgsmaal og om at indkalde til en Konference i San Francisco den 25. April; Indbydelsen udgik til alle de Lande, der hørte til de Forenede Nationer.

San Francisco-Konferencen.

Den 25. April aabnedes San Francisco-Konferencen, fra ikke mindre end 46 Stater strømmede Repræsentanterne til Byen for at deltage i de Forhandlinger, der skulde sikre Menneskene mod en endnu frygteligere Katastrofe end den, man stadig hærgedes af. Efter Konferencens Aabning forøgedes Staternes Antal yderligere med fire. Straks efter at Konferencen var begyndt, forespurgte Sovjetunionen, om der maatte blive givet Adgang til selvstændige Delegationer fra Hviderusland og Ukraine; dette blev vedtaget, derimod havde Sovjetunionen ikke Held med sig, da den anmodede om en Indbydelse til den provisoriske polske Regering, det blev afvist. Trods Sovjetunionens Modstand imødekom Konferencen de sydamerikanske Staters Ønske om Argentinas Deltagelse. Kort efter Befrielsen havde den danske Regering over for de sejrende Stormagter udtrykt Ønsket om en formel Anerkendelse af De Forenede Nationer; dette modtoges med stor Velvilje, og den 5. Juni blev Danmark som Stat Nr. 50 efter Forslag af Norge enstemmigt indbudt til at indtage sin Plads paa Konferencen; den danske Regering lod sig repræsentere af Minister Henrik Kauffmann og Professorerne Hartvig Frisch og Husfeldt.

Efter at Konferencen var aabnet, begyndte Arbejdet for de delegerede; 12 Udvalg blev nedsat, og de begyndte en indgaaende og detailleret Gennemgang af Dumbarton Oaks Forslagene, desuden fik Udvalgene nok at gøre med at drøfte de mange Ændringsforslag, der blev stillet af de forskellige Landes Repræsentanter, og til sidst naaede man dog til Ende, og den 26. Juni undertegnedes »De Forenede Nationers Pagt«, Reglerne for den internationale Domstol samt »midlertidige Aftaler afsluttet af Regeringerne repræsenterede paa De Forenede Nationers Konference vedrørende mellemfolkelig Organisation«.

Pagten.

De Forenede Nationers Pagt bestaar af 19 Kapitler, der igen er inddelt i 111 Artikler. I Begyndelsen af Pagten fastslaas selvfølgelig, hvad der er denne Organisations Formaal, samt dens Grundsætninger: nemlig at opretholde Fred og Sikkerhed mellem Staterne og ordne eller bilægge de Stridigheder, som kunde forstyrre Verdensfreden. Hvem kan nu blive Medlemmer af De Forenede Nationer? Ja, ifølge Pagten er de oprindelige Medlemmer de Lande, der har været repræsenterede i San Francisco, og som derfor har underskrevet Pagten, men ellers staar Adgang til at blive Medlem aaben for hver »fredselskende Nation«, naar den blot vil paatage sig de Forpligtelser, der paahviler Medlemmerne, og anses for at være villig til at opfylde dem. Det er Delegeretforsamlingen, eller som det nu hedder Generalforsamlingen, der efter Sikkerhedsraadets Anbefaling kan give en Stat Adgang til at blive Medlem. Alle Medlemmer er suveræne og ligestillede, saaledes er ved Siden af Sovjetunionen ligestillet de to sovjetrussiske Republikker Hvide-Rusland og Ukraine, ligesom ogsaa de

britiske Dominions og Indien er Medlemmer. I Pagten stilles der ikke noget Krav om, at Medlemsstaterne skal være demokratiske, som tidligere nævnt forsøgte Sovjetunionen at hindre Argentinas Adgang til San Francisco-Konferencen; hvis derimod en Stat har en Regering, som ikke almindelig er anerkendt som Landets lovlige Regering, kan den ikke deltage i internationale Konferencer, hvad der blev til Hinder for Polens Deltagelse i San Francisco-Konferencen; den polske Regering var paa det Tidspunkt ikke anerkendt af Storbritannien og U. S. A.; For Øjeblikket er Franco-Spanien i en lignende Situation. Man har i Pagten forudset, at et Medlem kunde finde paa at smøle lidt med sit Bidrag, og for at forhindre dette har man truffet Bestemmelse om, at en Stat, der ikke betaler sit Medlemsbidrag, mister sin Stemmeret i Generalforsamlingen den Dag, da dens Gæld til Organisationen overskrider det bidragspligtige Beløb for 2 Aar.

I Pagtens Paragraf 3 slaas det fast, at De Forenede Nationer har en Generalforsamling, en Domstol og et Sekretariat ligesom Folkeforbundet; men i Stedet for Folkeforbundsraadet er der oprettet to nye Organer: Sikkerhedsraadet og det økonomisk-sociale Raad.

Generalforsamlingen.

Generalforsamlingen bestaar af alle Medlemmer af De Forenede Nationer, den skal samles mindst een Gang om Aaret, og hver Medlemsstat kan sende indtil 5 Repræsentanter. Ifølge Pagten skal Generalforsamlingen drøfte det internationale politiske Samarbejde; hvis den f. Eks. mener, at et eller andet politisk Spørgsmaal kan hindre Opretholdelsen af international Fred og Sikkerhed, kan den stille Forslag om at søge en fredelig Løsning, men hvis

Sagen allerede er taget under Behandling af Sikkerhedsraadet, overlader Generalforsamlingen den til dette Raad. Det er desuden Forsamlingens Opgave at virke til Fremme af den internationale Ret, og til Slut venter man sig af den, at den paa ethvert Omraade, økonomisk, socialt, kulturelt og sundhedsmæssigt arbejder paa at fremme og støtte ethvert internationalt Samarbejde. Naar Generalforsamlingen træder sammen til sit aarlige Møde, skal der forelægges den en Beretning om det Arbejde, som Sikkerhedsraadet har udført i det forløbne Aar; paa samme Maade er De Forenede Nationers øvrige Organer pligtige til at aflægge en saadan Beretning. Ogsaa Mandatsystemet staar under Generalforsamlingens Kontrol, ligesom det er den, der vedtager De Forenede Nationers aarlige Budget og fordeler Udgifterne mellem Medlemsstaterne. Medlemmerne af de forskellige Raad vælges ogsaa af denne Forsamling.

En overordentlig vigtig Ting er Afstemningsreglerne. Hver Stat maa som sagt sende indtil 5 Repræsentanter, men den har kun een Stemme. Ved Afgørelser i »vigtige Spørgsmaal« kræves 2/3 Flertal af de nærværende Stater, der har Stemmeret, det gælder bl. a. ved Forslag vedrørende Opretholdelse af den internationale Fred og Sikkerhed, ved Valg af Medlemmer til de forskellige Raad, Optagelse af nye Medlemmer samt Forslag om Udelukkelse af Medlemmer. For Spørgsmaal vedrørende Mandatsystemet og Budgettet gælder de samme Afstemningsregler.

Sikkerhedsraadet og det økonomisk-sociale Raad.

Den nye internationale Organisations vigtigste og betydningsfuldeste Organ er Sikkerhedsraadet. Det bestaar af 11 Medlemmer. Heraf er U. S. A., Frankrig, Kina, Sovjet-

unionen og Storbritannien faste Medlemmer, medens de øvrige 6 vælges af Generalforsamlingen for 2 Aar, saaledes at de 3 gaar af hvert Aar. Fremgangsmaaden ved Afstemninger i Sikkerhedsraadet gav Anledning til megen Diskussion og fremkaldte mange Konflikter, men til sidst enedes dog U. S. A., Sovjetunionen og Storbritannien om, at enhver Beslutning i Sikkerhedsraadet krævede Tilslutning af Raadets permanente Medlemmer. Paa San Francisco-Konferencen vakte denne Bestemmelse stor Modstand og fremkaldte aaben Kritik fra de mindre Stater, der frygtede for, at Stormagterne derved skulde faa en alt for dominerende Indflydelse; særlig Australiens Repræsentant Ewatt angreb i skarpe Ord den af de 3 Stormagter foreslaaede Ordning. Sovjetunionen var meget imod at fravige den Afstemningsmaade, som de omtalte 3 Magter var blevet enige om, og først da Præsident Trumann havde sendt Harry Hopkins til Moskva som sin særlige Udsending, lykkedes det at faa Sovjetunionen med til en ny Overenskomst.

Ved Behandlingen af Sagerne i Sikkerhedsraadet skelner man mellem rent formelle Sager og alle andre Afgørelser, særlig naar det drejer sig om Behandlingen af Stridigheder mellem Staterne og Iværksættelse af Sanktioner. Som et Eksempel paa en Afgørelse af formel Art kan nævnes Fastsættelsen af Tid og Sted for Raadets Møder, til en saadan Afgørelse kræves, at 7 Medlemmer er enige. Da det aabenbart er nødvendigt, at Sikkerhedsraadet til enhver Tid kan træde i Virksomhed, skal hvert Medlem af Raadet have en Repræsentant knyttet til Organisationens Hovedsæde. Hvornaar Sikkerhedsraadet skal holde Møder, bestemmer det selv, og det behøver slet ikke at foregaa paa det Sted, hvor Organisationen holder til.

Som et Eksempel paa en ikke formel Sag kan nævnes

Beslutning om at foreslaa Parterne i en Sag at lade den internationale Domstol afgøre Striden; ved Afgørelse i et saadant Tilfælde kræves Tilslutning af 7 Medlemmer, men heriblandt skal være de 5 permanente Medlemmer, d. v. s. Stormagterne; hvis det nu skulde ske, at nogle af Sikkerhedsraadets Medlemmer er Parter i en saadan international Konflikt, der søges løst paa fredelig Vis, regnes deres Stemmer ikke med ved Sagens Behandling, selv om en af dem er en Stormagt; helt anderledes bliver Behandlingen, hvis der er Tale om, at Organisationen maa gribe til Magtmidler for at gennemføre sin Afgørelse; i et saadant Tilfælde kræves Tilslutning af hver Stormagt. Der fremgaar af denne Skildring af Sikkerhedsraadets Virksomhed, at Stormagterne har en meget stor Indflydelse, men intet Medlem kan dog hindre, at en Sag tages op til Behandling, og at Parterne i Sagen faar Lejlighed til at udtale sig.

Det er Sikkerhedsraadets Hovedopgave at hjælpe de Stater, der er i Konflikt eller trues af en Strid, med at finde en fredelig Løsning; hvis Sagen er af juridisk Art, henvises den til Behandling af den internationale Domstol. Medlemmerne af De Forenede Nationer er pligtige til at søge Stridigheder, der opstaar imellem dem, løst ved Forhandling, Mægling, Forlig, Voldgift eller Domsafgørelse. Med Hensyn til Fremgangsmaade kan Parterne selv vælge den ene eller den anden; hvis man ikke paa denne Maade opnaar et Forlig kan Sikkerhedsraadet træde til og fremsætte Forslag, der kan bilægge den truende Konflikt.

Ethvert Medlem af De Forenede Nationer har Ret til at henlede Sikkerhedsraadets eller Generalforsamlingens Opmærksomhed paa Konflikter eller Trusler om Magtanvendelse. Da det kan tænkes, at en Konflikt mellem to Stater yderligere kan tilspidses under Sagens Behandling, kan

Raadet anmode Parterne om foreløbige Forholdsregler, som det kan anse for ønskelige, f. Eks. Tilbagetrækning af Tropper.

Hvis det nu viser sig, at det volder store Vanskeligheder at faa løst Konflikten ad fredelig Vej, kan Raadet træffe Bestemmelser om at iværksætte Sanktioner for derved at skabe Respekt for dets Bestemmelser. I Begyndelsen gaas der lempeligt frem, Sanktionerne bestaar i delvis eller fuldstændig Afbrydelse af de økonomiske Forbindelser, Standsning af Jernbane-, Skibs- og Luftfartsforbindelser, ligesom ogsaa Post-, Telegraf- og Radioforbindelsen med vedkommende Land ophører. Naturligvis afbryder Organisationens Medlemmer ogsaa den diplomatiske Forbindelse med den Stat, Sanktionerne er rettet imod. Hvis heller ikke disse Foranstaltninger er tilstrækkelige, kan Raadet skride til militær Aktion med Luft-, Flaade- eller Hærstyrker; det kan ske i Form af en militær Demonstration, Blokade eller ved direkte Indgriben af Tropper. Alt dette forudsætter dog, at De Forenede Nationer har virkelige Magtmidler til sin Raadighed; alle Organisationens Medlemmer er derfor forpligtet til at stille væbnede Styrker til Raadighed og til at yde anden Hjælp, f. Eks. give Ret til Gennemmarch, saaledes at Organisationens Indgriben kan blive saa effektiv som mulig. En Stat, der ikke er Medlem af Raadet, og som af dette anmodes om at stille væbnede Styrker til Raadighed, har Ret til at lade sig repræsentere i Raadet, naar Konflikten drøftes. Da De Forenede Nationer helst saa hurtigt som muligt skal kunne sætte væbnet Magt bag Beslutningen, er Medlemmerne til enhver Tid forpligtet til at holde Luftstyrker, parat til Indsats. Hvor omfattende disse Styrker skal være samt Planerne for den enkelte Stats Indsats fastsættes af Sikkerhedsraadet. Der skal oprettes et militært Stabsudvalg; det skal bestaa af de permanente

Magters Generalstabschefer eller deres Stedfortrædere. Det er dette Stabsudvalgs Opgave at hjælpe Sikkerhedsraadet samt have den strategiske Ledelse af alle væbnede Styrker, der stilles til Raadighed ved en saadan international Militæraktion. Sikkerhedsraadet træffer Bestemmelse om samtlige Medlemmer eller kun en mindre Kreds skal deltage i Aktionen; indtil Sikkerhedsraadet har truffet de nødvendige Forholdsrgler, har de enkelte Stater Ret til Selvforsvar, og kan heri støttes af andre Stater; det er Medlemmerne tilladt at træffe Aftaler om gensidig Hjælp. De Medlemmer, der slutter saadanne regionale Aftaler, skal vedtage alle Forholdsregler for en fredelig Løsning af lokale Stridigheder gennem regionale Overenskomster eller regionale Organer, dog maa de ikke uden Sikkerhedsraadets Godkendelse gennemføre Tvangsforholdsregler, med mindre det er Forholdsregler mod en Fjendestat eller regionale Ordninger, som træffes mod en Gentagelse af en aggressiv Politik fra en saadan Stats Side, indtil De forenede Nationer selv kan overtage Ansvaret for Udviklingen.

Rolige politiske Forhold og økonomisk Fremgang er den nødvendige Forudsætning for at naa til fredelige og venskabelige Forhold mellem Staterne, og derfor skal De Forenede Nationer paa alle Omraader fremme Bestræbelserne for en høj Levefod, fuld Sysselsættelse og økonomisk og social Fremgang. Organisationen skal endvidere støtte Løsningen af økonomiske, sociale og sundhedsmæssige Spørgsmaal, fremme det internationale Samarbejde i kulturel og undervisningsmæssig Henseende. Endelig skal den overvaage, at man uden Hensyn til Race, Køn, Sprog og Religion overalt respekterer Menneskerettighederne.

De her nævnte Ting skal varetages af det økonomiske-sociale Raad. Det skal bestaa af 18 Medlemmer, valgt af Generalforsamlingen paa 3 Aar, saaledes at 6 afgaar efter

Tur hvert Aar. Raadet har Ret til at forelægge Generalforsamlingen Forslag og Beretninger, men de Aftaler, som det slutter, skal godkendes af Generalforsamlingen. For at løse og fremme de Sager, der er henlagt under det, maa det indkalde internationale Konferencer og nedsætte staaende eller midlertidige Udvalg.

Det internationale Forvaltningssystem og den internationale Domstol.

I Stedet for Folkeforbundets Mandatkommission oprettes et internationalt Forvaltningssystem, der skal forvalte og kontrollere de Omraader, som ved særlig Aftale er stillet under De Forenede Nationer. Det drejer sig først og fremmest om de nuværende Mandatlande, dernæst om Omraader, der ved Fredsslutningerne efter den anden Verdenskrig fratages fjendtlige Stater, og endelig Landomraader, der frivillig bringes ind under det internationale Forvaltningssystem. Dette kan selvfølgelig ikke anvendes paa Stater, der er blevet Medlemmer af De Forenede Nationer. De Mandater, der kommer under Forvaltningssystemet, kan administreres af een eller flere Stater, men ogsaa ved selve De Forenede Nationer.

Formaalet med denne internationale Forvaltning er at fremme og styrke den internationale Fred og Sikkerhed og udvikle Kolonifolkene, politisk, økonomisk, socialt og kulturelt, saa at de selv lidt efter lidt kan naa til fuldstændigt Selvstyre. Forvaltningssystemet staar under Kontrol af De Forenede Nationers Generalforsamling, men i Praksis udøves den af et særligt Forvaltningsraad. Dette bestaar af Repræsentanter for samtlige Stater, der har et Omraade at administrere samt af et lignende Antal Stater, som ikke

Trygve Lie
Generalsekretær for
»De Forenede Nationer«.

er »Forvaltningsstater«, heriblandt naturligvis de 5 store Magter.

Vedrørende den internationale Domstol bevaredes i Hovedtrækkene den Ordning, der var i Forvejen. Af Domstolens 15 Dommere skal de 5 udskiftes hvert Aar. Domstolens Sæde er stadig Haag.

Organisationens daglige Arbejde varetages af et Sekretariat, der skal bestaa af en Generalsekretær samt det Personale, som behøves til at udføre Arbejdet. Generalsekretæren vælges af Generalforsamlingen efter Forslag af Sikkerhedsraadet. Paa De Forenede Nationers første Generalforsamling valgtes den norske Udenrigsminister Trygve Lie til Generalsekretær. Han og de øvrige Embedsmænd

maa ikke modtage Instruktioner fra nogen Regering, og som internationale Embedsmænd er de kun ansvarlige over for De Forenede Nationer.

Pagten blev som sagt underskrevet den 26. Juni 1945, men den skulde først træde i Kraft, naar de 5 Stormagter samt et Flertal af de øvrige Medlemmer havde ratificeret den. 24. Oktober 1945 kunde den amerikanske Udenrigsminister Byrnes meddele, at et Flertal havde ratificeret, og dermed var Pagten officielt sat i Kraft. I Tiden fra 10. Januar til 13. Februar 1946 afholdtes den første Generalforsamling i Central Hall i London.

I endnu højere Grad end i Folkeforbundet er Stormagternes Lederstilling fastslaaet i De Forenede Nationer. En anden Ting, man lægger Mærke til, naar man sammenligner med Folkeforbundet, er den Mulighed, der nu er for at sætte væbnet Magt ind til Værn mod Angreb eller Trusler om Angreb. Forudsætningen for De Forenede Nationers Trivsel er et Samarbejde mellem de 5 store Magter, og saafremt dette Samarbejde gaar i Stykker, og disse Magter alle eller enkeltvis slaar ind paa en Voldspolitik, vil De Forenede Nationer ikke yde de smaa Stater noget som helst Værn. Verdensfreden staar og falder med de 5 Stormagters Vilje til at finde hinanden og prøve paa at naa til gensidig Forstaaelse.

INDHOLD

Ovid — om Skønhedsmidler — Oversat af Bibliotekar Kjeld Elkjær 165

På Handelsfærd i Middelalderen — Af Museumsinspektør, mag. art. Sigvard Skov 170

Det sidste Kongemord i Norden — Af Adjunkt Jørgen Hatting 183

Tyske Undervandsbaade havde nær vundet Slaget om Atlanterhavet — Af Kaptajnløjtnant V. K. Sørensen 197

Generalstrejken i Reims — Af Franz Glienke 207

De forenede Nationer. Baggrund og Tilblivelse — Af Adjunkt Fasmer Blomberg 226